

**KURI
KULUM**

za uvodni trening o
pravu Unije: Razumije-
vanje i djelovanje prava
Europske unije u zaštiti
ljudskih prava

1

KURIKULUM ZA UVODNI TRENING O PRAVU UNIJE: RAZUMIJEVANJE I DJELOVANJE PRAVA EUROPSKE UNIJE U ZAŠTITI LJUDSKIH PRAVA

prof. Iris Goldner Lang
asistent Luka Petrović

 CENTAR ZA MIROVNE STUDIJE	 KUĆA LJUDSKIH PRAVA ZAGREB	 Zelena akcija	 REPUBLIKA HRVATSKA	 PUČKA PRAVOBRANITELJICA
 Sufinancira Europska unija	Sufinancirano od strane Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja su isključivo stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni tijelo koje dodjeljuje potporu ne mogu se smatrati odgovornima za njih.			
 VLADA REPUBLIKE HRVATSKE Ured za udruge	Projekt sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske. Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Kuće ljudskih prava Zagreb i ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.			

O PROJEKTU SURE

Projekt SURE uključuje izvedbu specijaliziranih treninga u Hrvatskoj kako bi se pravnicima i drugim stručnjacima pružile potrebne vještine i znanje za angažiranje u strateškom parničanju i korištenje prava Unije i Povelje EU za utjecaj na nacionalno zakonodavstvo i društvene promjene općenito. Treninzi ciljaju produbiti razumijevanje sudionika o specifičnim područjima prava Unije i Povelje, s naglaskom na to kako ovi alati mogu osnažiti temeljna prava, demokraciju i vladavinu prava. U Hrvatskoj je trenutno samo mali broj pravnih stručnjaka usmjeren na ova ključna područja. Stoga je ciljana skupina sudionika u projektu sastavljena od pravnih stručnjaka i praktičara aktivnih u civilnom društvu, pravobraniteljskim institucijama, državnim tijelima i odvjetničkim uredima koji rade u ovim područjima. Navedene skupine zahtijevaju sveobuhvatan pristup kako bi ovladale načelima i opsežnim pravom Unije, osobito u pogledu prava na azil, antidiskriminacije, zaštite okoliša, slobode izražavanja i civilnog društva. Intenzivni i dubinski treninzi stvorit će novu generaciju stručnjaka osposobljenih za uključivanje u parničanje koje osigurava pristup pravosuđu i potiče dosljednu primjenu prava Unije.

CILJEVI TRENINGA

Povećanje znanja i svijesti pravnih stručnjaka i praktičara u civilnom društvu, pravobraniteljskim institucijama, državnim tijelima i odvjetničkim uredima u Hrvatskoj o ključnim aspektima prava Unije, osobito Povelje o temeljnim pravima EU, te dostupnim pravnim lijekovima i mehanizmima zaštite za rješavanje ključnih pitanja demokracije, vladavine prava i temeljnih prava.

Jačanje kapaciteta sudionika za razvoj i provedbu učinkovitih strategija parničenja, uključujući komunikaciju i zagovaranje tih strategija, radi pokretanja i vođenja strateških slučajeva pred nacionalnim sudovima i Sudom Europske unije.

Promicanje prekogranične razmjene znanja i suradnje između civilnog društva, pravobraniteljskih institucija, državnih tijela i odvjetničkih ureda u Hrvatskoj i njihovih kolega iz drugih država članica Unije, olakšavajući suradnju na parničanju i zagovaračkim naporima vezanim uz pitanja Povelje EU.

Povećanje pravne zaštite za javnu participaciju pružanjem alata pravnicima za zaštitu novinara i branitelja ljudskih prava od strateških tužbi protiv javnog sudjelovanja (SLAPP) i drugih oblika zloupotrebe pravnih postupaka, uz promicanje strateške primjene prava Unije za zaštitu slobode izražavanja i temeljnih prava.

UVOD

Cilj je ove radionice steći osnovno znanje i razumijevanje o funkcioniranju i osnovnim karakteristikama prava Europske unije, naučiti i spoznati razliku između izvora prava eu-a s obzirom na njihove učinke, te razlikovati te izvora od izvora nacionalnog i međunarodnog prava. Također će se kroz konkretne primjere u specifičnim područjima vidjeti koje su zadaće i ovlasti pojedinih institucija eu-a. Poseban naglasak bit će na Sudu Europske unije i postupcima pred Sudom te njegovoj ulozi u konstitucionalizaciji i razvoju prava eu-a. Razgovarat će se načelima dodijeljenih ovlasti, proporcionalnosti i supsidijarnosti i o tome zašto je Europska unija tvorevina sui generis, koja ima ograničene ovlasti. Razgovarat će se pojmu 'novog pravnog poretka europskog prava' kroz analizu presude Suda eu-a u predmetu Van Gend en Loos i o tome koje su glavne karakteristike pravnog poretka eu-a, te što ga razlikuje od pravnih poredaka država članica s jedne, te pravnog poretka međunarodnog prava s druge strane.

Sudionici će također, kroz analizu sudske prakse Suda eu-a, steći znanje i razumijevanje o načelu 'izravnog učinka' prava eu, te će naučiti odrediti koji pravni izvori prava Europske unije, i pod kojim okolnostima, mogu stvarati subjektivna prava koja su nacionalni sudovi obavezni štiti. Sudionici će također steći sposobnost razlikovanja vertikalnog i horizontalnog učinka Osnivačkih ugovora i sekundarnih pravnih izvora, razumjeti važnost tog razlikovanja, te razviti vještinu primjene kriterija za izravni učinak na konkretne situacije i primjere.

Dodatno će se, analizom sudske prakse Suda EU-a steći razumijevanje o načelu 'nadređenosti' prava EU-a pravu država članica te razumjeti na koji način nadređenost prava EU-a nacionalnom pravu utječe na rad nacionalnih sudova i drugih tijela, te kako utječe na nacionalnu strukturu i hijerarhiju pravnih izvora. Velika pažnja posvetit će se razlikovanju između uredbi i direktiva i obvezi država članica koje proizlaze iz tih pravnih akata Europske unije. Također će se, analizom relevantne prakse Suda EU-a, obraditi odgovornost države za štetu u slučaju povrede prava EU-a

Posebna pažnja bit će posvećena zaštiti temeljnih prava u kontekstu prava EU-a, evoluciji njihove zaštite te pravilima i posebnostima funkcioniranja Povelje Europske unije o temeljnim pravima te obvezama koje ona stvara za države članice i institucije Europske unije. U tom će se kontekstu obraditi niz relevantnih presuda Suda EU-a koje pokazuju pravnu snagu i učinke Povelje te odnos Povelje i Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljni sloboda.

SUDIONICI /CE

Polaznici/ce

Sudionici su pravni stručnjaci i praktičari iz civilnog društva, pravobraniteljskih institucija, i odvjetničkih ureda, posebno oni koji rade na pitanjima vezanim za azil, zaštitu okoliša, antidiskriminaciju, civilno društvo i slobodu izražavanja.

Treneri/ce

Uvodni trening vode prof. **Iris Goldner Lang** i asistent **Luka Petrović**. Prof. dr. sc. Iris Goldner Lang je Jean Monnet profesorica prava Europske unije, predstojnica Katedre za europsko javno pravo i prodekanica za međunarodnu i međuinstitucionalnu suradnju i upravljanje kvalitetom na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Nositeljica je UNESCO-ove katedre za slobodno kretanje osoba, migracije i međukulturalni dijalog te akademska koordinatorica Jean Monnet centra izvrsnosti EU's Global Leadership in the Rule of Law.

RADNO OKRUŽENJE I UVJETI RADA

Trening se održava u prostoru koji potiče učenje, s fleksibilnim rasporedom sjedenja koji podržava grupni rad i diskusiju. Stolovi su bili složeni u U-oblik s ciljem poticanja interakcije. Osigurani su svi tehnički i logistički preduvjeti, poput projektora i flipchartova, da radno okruženje omogući visoku razinu angažmana sudionika.

OBRAZOVNE METODE

U treningu se koriste razne obrazovne metode koje uključuju teorijske preglede, studije slučaja, praktične vježbe i razmjena iskustva, kako bi se zadovoljili različiti stilovi učenja i unaprijedilo razumijevanje.

Neke od korištenih metoda pristupa su

- teorijski pregledi
- PPT prezentacije (predavački aspekt)
- primjenjivi pravni okvir
- studije slučaja
- diskusija
- praktične vježbe

MODULI I ISHODI UČENJA

Institucije EU

- Institucije EU
- Struktura EU i povijesni razlozi njenog današnjeg ustrojstva
- Organizacija institucija EU i njihove uloge i međusobni odnosi

Ishodi učenja: raspraviti o razlozima europske integracije nekad i danas; upoznati najvažnije točke razvoja; razumjeti razloge postojećeg ustavnog ustroja EU-a; razumjeti trenutnu institucionalnu organizaciju na razini EU-a

Sud EU i nacionalni sudovi kao EU sudovi

- Sud EU: organizacija i nadležnosti
- Metodologija prava EU (kako pronaći i kako čitati presude Suda EU)
- Uloga Suda EU u institucionalnim okvirima Europske unije
- Putevi pravne zaštite na raspolaganju pravnim subjektima u okvirima prava EU
- Nacionalni sudovi kao EU sudovi

Ishodi učenja: razumjeti strukturu pravosudnog sustava EU-a koja se sastoji od Suda Europske unije i nacionalnih sudova; razumjeti unutarnju organizaciju Suda EU-a i raspraviti postojeće izazove; razumjeti važnost sudova u stvaranju prava; razumjeti važnost uloge Suda Europske unije u ustavnom poretku EU-a; upoznati se s nadležnošću Suda Europske unije; razumjeti mehanizam suradnje iz-

među Suda EU-a i nacionalnih sudova te razumjeti njegovu važnost.

Novi pravni poredak, izravni učinak, nadređenost prava EU

- Novi pravni poredak, izravni učinak, nadređenost
- Razlike između 'novog pravnog poretka' i pravnih poredaka država članica s jedne, te pravnog poretka međunarodnog prava s druge strane
- Metode rada Suda EU i intelektualni proces koji se odvija prilikom donošenja odluka
- Uloga Suda EU u procesu konstitucionalizacije prava EU
- Učinci prava EU u nacionalnim pravnim porecima
- Nacionalna perspektiva prihvaćanja novog pravnog poretka
- Razlike u razumijevanju koncepta nadređenosti prava EU nacionalnom pravu između Suda EU i nacionalnih ustavnih i vrhovnih sudova
- Ovlasti i obveze koje nastaju za nacionalne sudove iz koncepta nadređenosti i izravnog učinka

Ishodi učenja: razumjeti kako je pravni poredak EU-a konstitucionaliziran; raspraviti o posljedicama izravnog učinka za različite dionike, posebno građane EU-a, države članice i njihove sudove; razumjeti početne probleme prilagođavanja nadređenosti prava EU-a; razumjeti važnost doktrine izravnih učinaka i razumjeti razliku između vertikalnog i horizontalnog izravnog učinka učinka.

Učinci prava EU

- Sistematizacija izvora prava EU (ponavljanje)
- Učinci prava EU — Osnivački ugovori
- Pravni akti EU — razlike između uredbi i direktiva
- Zakonodavni i nezakonodavni akti, delegirani i provedbeni akti

Ishodi učenja: razumjeti načelo dodijeljenih ovlasti, supsidijarnosti i proporcionalnosti; naučiti o podjeli ovlasti između EU-a i država članica; razumjeti pojam pravne osnove; naučiti sistematizirati izvore prava EU-a; raspraviti o izmjenama u izvorima prava EU-a na temelju Osnivačkih ugovora; razumjeti vezu između različitih izvora prava i postupka usvajanja.

Temeljna prava EU

- Temeljna prava i učinci u državama članicama
- Opća načela prava EU
- Evolucija zaštite ljudskih prava u EU
- Svrha zaštite ljudskih prava u EU
- Odnos prava EU i Europske konvencije o ljudskim pravima
- Temeljna prava i nadređenost prava EU
- Povelja o temeljnim pravima EU — doseg i ograničenja primjene
- Utjecaja Povelje (i njenog tumačenja od strane Suda EU) na granice nadležnosti EU s jedne strane, te na primjenu ustavnih jamstava zaštite ljudskih prava u državama članicama

- Odnos Povelje i Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda

Ishodi učenja: sistematizirati razvoj temeljnih prava EU-a od njihove uključivanja u pravo EU-a kao općih načela do donošenja pravno obvezujuće Povelje o temeljnim pravima; razumjeti ulogu Suda EU-a u razvoju zaštite temeljnih prava; razgovarati o napetostima u procesu postizanja članstva EU u Europskoj konvenciji o temeljnim pravima i slobodama.

Izravan učinak direktiva

- Izravan i neizravan učinak direktiva
- Vertikalni i horizontalni učinak direktiva
- Koncept emanacije države

Ishodi učenja: analizirati relevantnu sudsku praksu o učinku direktiva u nacionalnom pravu, razumjeti razliku učinka direktiva od ostalih pravnih izvora EU-a, razumjeti razliku između vertikalnog i horizontalnog učinka te koncept emanacije države, sistematizirati nužne uvjete za izravan učinak direktiva u nacionalnom pravu.

Obveza usklađenog tumačenja nacionalnog prava s pravom EU-a

- Koncept interpretacije u skladu s direktivom i obveze koje iz tog koncepta proizlaze za nacionalne sudove
- Razlika između izravnog i interpretativnog učinka
- Granice usklađene interpretacije

- Horizontalan učinak direktiva u kombinacija s temeljnim pravom (npr. slučaj Küçükdeveci)

Ishodi učenja: Razlikovati izravan učinak od interpretativnog učinka prava EU-a, prepoznati granice usklađene interpretacije prava EU-a, razumjeti preduvjete za horizontalan učinak direktiva u nacionalnom pravu.

Odgovornost države za štetu zbog povrede prava EU-a

- Odgovornost države za štetu zbog povrede prava EU
- Opravdanje Suda EU za mogućnost naknade štete protiv države zbog povrede prava Unije
- Uvjeti za nastanak odgovornosti države za štetu zbog povrede prava Unije
- Pojam 'ozbiljne povrede prava Unije'
- Nacionalna procesna autonomija

Ishodi učenja: raspraviti nužnost i opravdanje instituta odgovornosti države za štetu, sistematizirati uvjete za nastanak odgovornosti države za štetu, analizirati relevantnu sudsku praksu u području odgovornosti države za štetu, razumjeti ograničenje nacionalne procesne autonomije u postupku za odgovornost države za štetu.

BIBLIOGRAFIJA

1. Adams M and others (eds), *Judging Europe's Judges: The Legitimacy of the Case Law of the European Court of Justice* (Hart Publishing 2015)
2. Alter κJ, 'The European Court's Political Power Across Time and Space' (Northwestern Law & Econ Research Paper No 09-03, 2009)
3. Barnard C, *The Substantive Law of the EU: The Four Freedoms* (7th edn, Oxford university press 2022)
4. Barnard C and Peers S (eds), *European Union Law* (Fourth edition, Oxford University Press 2023)
5. Biondi A and Farley M, 'Damages In EU Law' in Robert Schütze and Takis Tridimas (eds), *Oxford Principles Of European Union Law: The European Union Legal Order: Volume I* (Oxford University Press 2018)
6. Claes M, *The National Courts' Mandate in the European Constitution* (Hart Pub 2006)
7. Craig P and Búrca G de, *EU LawText, Cases, and Materials: Text, Cases, and Materials* (9th edn, Oxford University Press 2024)
8. Craig P and De Búrca G, *The Evolution of EU Law* (3rd ed, Oxford university press 2021)
9. Dashwood A and others, *Wyatt and Dashwood's European Union Law* (6th edn, Hart Publishing 2011)
10. Hartley TC, *The Foundations of European Union Law: An Introduction to the Constitutional and Administrative Law of the European Union* (7th edn, Oxford Univ Press 2010)
11. Rosas A and Armati L, *EU Constitutional Law: An Introduction* (3rd edn, Zed Books 2018)

12. Schütze R, An Introduction to European Law (3rd edn, Oxford University Press 2020)
13. Schütze R, From Dual to Cooperative Federalism: The Changing Structure of European Law (Oxford University Press 2009)
14. Weiler JHH, 'The Transformation of Europe' (1991) 100 The Yale Law Journal 2403

Sudska praksa

15. C-157/15 Achbita, ECLI:EU:C:2017:203
16. C-617/10 Akerberg Fransson, ECLI:EU:C:2013:105
17. C-176/12 AMS, ECLI:EU:C:2014:2
18. C-188/15 Bougnaoui, ECLI:EU:C:2017:204
19. C-46/93, C-48/93 Brasserie i Factortame, ECLI:EU:C:1996:79
20. C-319/96 Brinkman, ECLI:EU:C:1998:429
21. C-60/00 Carpenter, ECLI:EU:C:2002:397
22. C-6/64 Costa, ECLI:EU:C:1964:66
23. C-159/90 Društvo za zaštitu nerođene djece (SPUC) protiv Stephen Grogan i ostali, ECLI:EU:C:1991:378
24. C-91/92 Faccini Dori, ECLI:EU:C:1994:292
25. C-413/15 Farrel, ECLI:EU:C:2017:745
26. C-188/89 Foster, ECLI:EU:C:1990:313
27. C-6/90, C-9/90 Francovich i Bonifaci protiv Italije, ECLI:EU:C:1991:428
28. C-129/96 Inter Environnement Wallonie, ECLI:EU:C:1997:628
29. C-11/70 Internationale Handelsgesellschaft, ECLI:EU:C:1970:114
30. C-80/86 Kolpinghuis Nijmegen, EC-

- LI:EU:C:1987:431
31. C-224/01 Köbler, ECLI:EU:C:2003:513
 32. C-555/07 Küçükdeveci, ECLI:EU:C:2010:21
 33. C-106/89 Marleasing, ECLI:EU:C:1990:395
 34. C-152/84 Marshall, ECLI:EU:C:1986:84
 35. C-399/11 Melloni, ECLI:EU:C:2013:107
 36. T-192/16, T-193/16, T-257/16 NF, NG & NM protiv Europskog vijeća, ECLI:EU:T:2017:128
 37. C-4/73 Nold, ECLI:EU:C:1974:51
 38. C-237/94 O'Flynn Adjudication Office, ECLI:EU:C:1996:206
 39. C-105/03 Pupino, ECLI:EU:C:2005:386
 40. C-148/78 Ratti, ECLI:EU:C:1979:110
 41. C-106/77 Simmenthal, ECLI:EU:C:1978:49
 42. Solange I, BVerfGE 37, 271
 43. Solange II, BVerfGE 73, 339
 44. C-443/98 Unilever, ECLI:EU:C:2000:496
 45. C-41/74 Van Duyn, ECLI:EU:C:1974:133
 46. C-26/62 Van Gend en Loos, ECLI:EU:C:1963:1
 47. C-438/05 Viking Line, ECLI:EU:C:2007:772
 48. C-14/83 Von Colson i Kamann, ECLI:EU:C:1984:153
 49. C-638/16 PPU X & X protiv Belgije, ECLI:EU:C:2017:173

PRILOG 1 Program treninga

Prvi dan

PREDAVAČICA: PROF. IRIS GOLDNER LANG

9:30 – 10:00	Dobrodošlica — ciljevi i agenda
10:00 – 11:30	Uloga institucija EU-a u provedbi i poštivanja prava EU-a
11:30 – 11:45	PAUZA
11:45 – 13:15	Vrste pravnih akata EU-a i njihovi učinci u nacionalnom pravu
13:15 – 14:00	RUČAK
14:00 – 15:30	Načela izravnog učinka i nadređenosti prava EU-a i uloga Povelje o temeljnim pravima

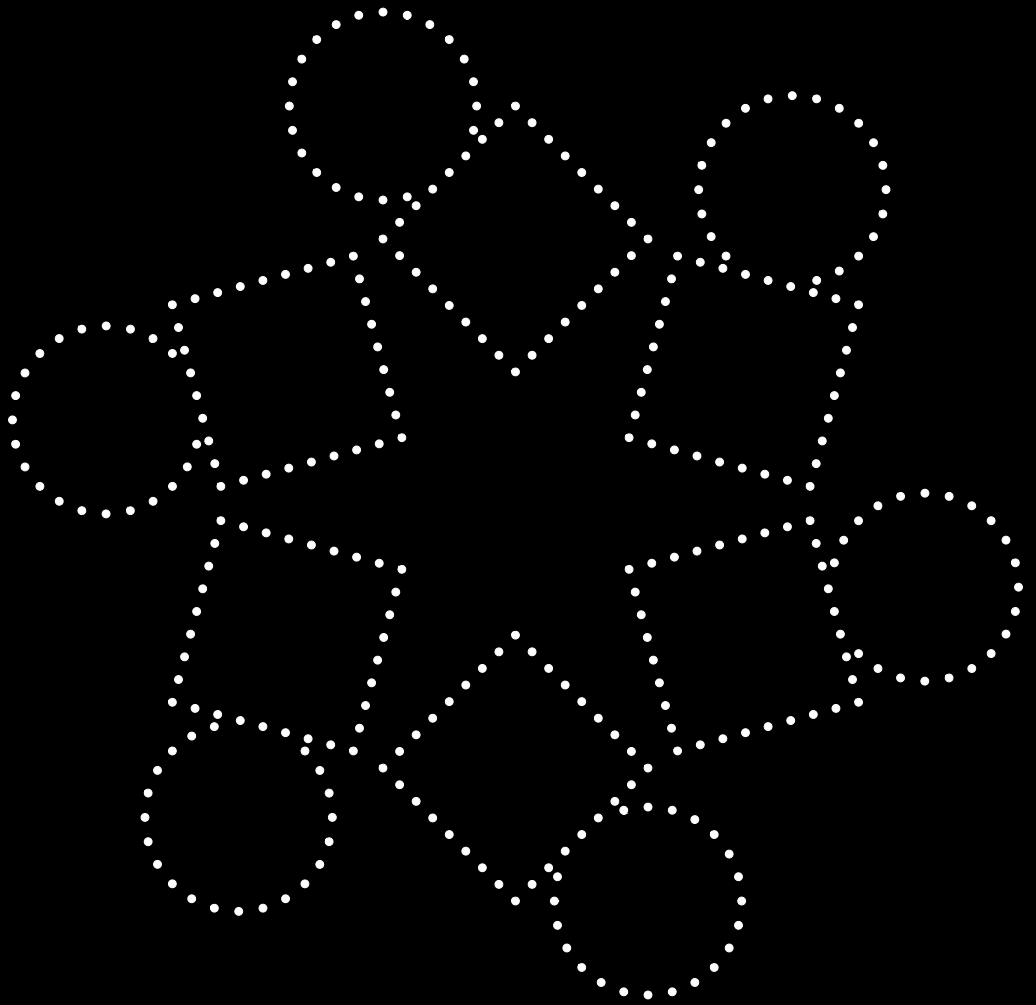
Drugi dan

PREDAVAČ: ASISTENT LUKA PETROVIĆ

9:30 – 10:00	Dobrodošlica nazad i rekapitulacija
10:00 – 11:30	Načelo izravnog učinka direktiva
10:30 – 11:45	PAUZA
11:45 – 13:15	Obveza usklađenog tumačenja nacionalnog prava s pravom EU-a
13:15 – 14:00	RUČAK
14:00 – 15:15	Odgovornost države za štetu zbog povrede prava EU-a
15:15 – 15:30	Zaključak i evaluacija



KUĆA
LJUDSKIH
PRAVA
ZAGREB



**KURI
KULUM**

za edukaciju
o antidiskrimina-
cijskom pravu
Europske unije

2

KURIKULUM ZA EDUKACIJU O ANTIDISKRI- MINACIJSKOM PRAVU EUROPSKE UNIJE

 CENTAR ZA MIROVNE STUDIJE	 KUĆA LJUDSKIH PRAVA ZAGREB	 Zelena akcija	 URED ZA UDRUGE	 REPUBLIKA HRVATSKA Pučka pravobraniteljica
 Sufinancira Europska unija	Sufinancirano od strane Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja su isključivo stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni tijelo koje dodjeljuje potporu ne mogu se smatrati odgovornima za njih.			
 VLADA REPUBLIKE HRVATSKE Ured za udruge	Projekt sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske. Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Kuće Ljudskih prava Zagreb i ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.			

doc. dr. sc. Nika Bačić Selanec
asistent Fran Marko Stojković

O PROJEKTU SURE

Projekt sure uključuje izvedbu specijaliziranih treninga u Hrvatskoj kako bi se pravnicima i drugim stručnjacima pružile potrebne vještine i znanje za angažiranje u strateškom parničanju i korištenje prava Unije i Povelje eu za utjecaj na nacionalno zakonodavstvo i društvene promjene općenito. Treninzi ciljaju produbiti razumijevanje sudionika o specifičnim područjima prava Unije i Povelje, s naglaskom na to kako ovi alati mogu osnažiti temeljna prava, demokraciju i vladavinu prava. U Hrvatskoj je trenutno samo mali broj pravnih stručnjaka usmjeren na ova ključna područja. Stoga je ciljana skupina sudionika u projektu sastavljena od pravnih stručnjaka i praktičara aktivnih u civilnom društvu, pravobraniteljskim institucijama, državnim tijelima i odvjetničkim uredima koji rade u ovim područjima. Navedene skupine zahtijevaju sveobuhvatan pristup kako bi ovladale načelima i opsežnim pravom Unije, osobito u pogledu prava na azil, antidiskriminacije, zaštite okoliša, slobode izražavanja i civilnog društva. Intenzivni i dubinski treninzi stvorit će novu generaciju stručnjaka osposobljenih za uključivanje u parničanje koje osigurava pristup pravosuđu i potiče dosljednu primjenu prava Unije.

CILJEVI TRENINGA

Povećanje znanja i svijesti pravnih stručnjaka i praktičara u civilnom društvu, pravobraniteljskim institucijama, državnim tijelima i odvjetničkim uređima u Hrvatskoj o ključnim aspektima prava Unije, osobito Povelje o temeljnim pravima EU, te dostupnim pravnim lijekovima i mehanizmima zaštite za rješavanje ključnih pitanja demokracije, vladavine prava i temeljnih prava.

Jačanje kapaciteta sudionika za razvoj i provedbu učinkovitih strategija parničenja, uključujući komunikaciju i zagovaranje tih strategija, radi pokretanja i vođenja strateških slučajeva pred nacionalnim sudovima i Sudom Europske unije.

Promicanje prekogranične razmjene znanja i suradnje između civilnog društva, pravobraniteljskih institucija, državnih tijela i odvjetničkih ureda u Hrvatskoj i njihovih kolega iz drugih država članica Unije, olakšavajući suradnju na parničanju i zagovaračkim naporima vezanim uz pitanja Povelje EU. Povećanje pravne zaštite za javnu participaciju pružanjem alata pravnicima za zaštitu novinara i branitelja ljudskih prava od strateških tužbi protiv javnog sudjelovanja (SLAPP) i drugih oblika zloupotrebe pravnih postupaka, uz promicanje strateške primjene prava Unije za zaštitu slobode izražavanja i temeljnih prava.

UVOD

Jačanje kapaciteta sudionika/ca za pozivanje na i provođenje standarda eu protiv diskriminacije ključno je ne samo za zaštitu pojedinačnih prava, već i za vjerodostojnost i koherentnost prava eu u cjelini.

Ovaj kurikulum pruža strukturirani, na praksu usmjeren uvod u antidiskriminacijski okvir Europske unije, smještajući ga unutar šireg sustava primarnog prava (Ugovori, Povelja eu o temeljnim pravima), odabranih sekundarnih izvora te praksu Suda eu. Sudionicima/cama je približeno znanje iz glavnih direktiva o jednakom postupanju — uključujući Direktivu 2000/43/EZ (rasno i etničko podrijetlo), Direktivu 2000/78/EZ (vjera ili uvjerenje, invaliditet, dob i seksualna orijentacija u vezi sa zapošljavanjem i obavljanjem zanimanja), Direktivu 2006/54/EZ (preinačena direktiva o provedbi načela jednakih mogućnosti i jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pitanjima zapošljavanja i rada), Direktivu 2004/113/EZ (jednako postupanje prema muškarcima i ženama u pristupu i nabavi robe, odnosno pružanju usluga) te povezanih izvora prava o socijalnoj sigurnosti, radu i zapošljavanju, trudnoći, majčinstvu i roditeljskom dopustu — kako bi razumijeli doseg i učinak eu prava, zabranjena ponašanja, pravila o teretu dokazivanja i dostupnu pravnu zaštitu.

Edukacija kreće od doktrinarnih temelja prema primijenjenoj praksi. Kroz analizu slučajeva i interaktivne zadatke, sudionici/ce proučavaju kako Sud eu interpretira norme za suzbijanje diskriminacije, na koji način Povelja funkcionira kao obvezujući

instrument u nacionalnim postupcima te kako pravo EU ograničava i osnažuje domaći sustav. Poseban modul o strateškoj litigaciji analizira pravne instrumente i postupovne mehanizme za postavljanje antidiskriminacijskih zahtjeva, uz poseban naglasak na promišljeno korištenje Povelje Europske unije o temeljnim pravima te na procesne pretpostavke za obraćanje Sudu Europske unije.

Na kraju programa, sudionici/ce će biti u mogućnosti: (I) snalaziti se u antidiskriminacijskoj pravnoj stečevini EU kroz primarno i sekundarno pravo; (II) identificirati povrede; (III) koristiti Povelju i praksu Suda EU u nacionalnim i nadnacionalnim forumima; (IV) konceptualizirati stratešku litigaciju sposobnu osigurati usklađenost i proizvesti sustavne promjene.

SUDIONICI /CE

Polaznici/ce

Sudionici/ce su odvjetnici/ce, te pravni/e i drugi/e stručnjaci/kinje iz organizacija civilnog društva, institucija pučkog pravobranitelja i odvjetničkih ureda, osobito oni/e čiji se rad dotiče pitanja vezanih uz borbu protiv diskriminacije ili u drugim područjima ljudskih prava, a visoko su motivirani za uključivanje u ove teme. Osim toga, uključeni/e su i stručnjaci/kinje iz organizacija civilnog društva koji/e se bave zagovaranjem, analizom politika i komunikacijom, budući da strateška litigacija zahtijeva učinkovite pravne, ali i zagovaračke komponente. Nastavni plan također je usmjeren na profesionalce iz institucija za ljudska prava i druge relevantne dionike uključene u stratešku litigaciju i zagovaranje.

Treneri/ce

doc. dr. sc. **Nika Bačić Selanec**, LL.M. (UMich) docentica je na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, na Katedri za europsko javno pravo, gdje je i nositeljica Jean Monnet modula 'EU Constitutional Law and Methodology'. Titulu magistre prava (LL.M.) stekla je 2014. godine na Pravnom fakultetu Sveučilišta Michigan kao Hugo Grotius stipendistica (s priznanjem za izvrsnost), a doktorirala je u Zagrebu 2019. godine (summa cum laude). Članica je uredništva Croatian Yearbook of European Law and Policy te predsjednica Hrvatske udruge za studij Europske unije. Njezini akademski interesi i područja stručnosti uključuju ustavno pravo EU, sudsku metodologiju i teoriju odlučivanja, antidiskriminacijsko

pravo, građanstvo EU i pravo migracija.

Fran Marko Stojković, LL.M. (UMich) asistent je na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, na Katedri za ustavno pravo, te budući doktorand (SJD student) na Pravnom fakultetu Sveučilišta Michigan (2025./2026.). Diplomirao je pravo na Sveučilištu u Zagrebu 2020. godine (summa cum laude), a titulu magistra prava (LL.M.) stekao je na Pravnom fakultetu Sveučilišta Michigan 2023. godine. Prije zaposlenja na Sveučilištu u Zagrebu, bio je pripravnik u kabinetu suca Siniše Rodina na Sudu Europske unije (2021.) te je radio u privatnoj pravnoj praksi i civilnom sektoru u Hrvatskoj (2021.–2024.). Njegovi akademski interesi i područja stručnosti uključuju europsko ustavno pravo, vladavinu prava, proces donošenja sudskih odluka i antidiskriminacijsko pravo.

STRUKTURA EDUKACIJE

Program edukacije pažljivo je osmišljen kako bi se postigli obrazovni ciljevi, a istovremeno ostane fleksibilan kako bi se omogućilo prilagodbu na specifične potrebe, razine iskustva i očekivanja sudionika/ca. Predavači koriste razne interaktivne metode, uključujući vođene diskusije, studije slučaja iz stvarnog života, praktične vježbe i scenarije rješavanja problema, kako bi se osiguralo da se teoretsko znanje nadopunjuje praktičnim iskustvom.

Program uravnotežuje teorijska znanja s grupnim radom, potičući učenje među sudionicima/cama, kritičko razmišljanje i praktičnu primjenu antidiskriminacijskog prava eu. Tijekom edukacije predavači/ce aktivno povezuju module, ponovno obrađujući i jačajući prethodno raspravljene teme kako bi se poboljšalo razumijevanje, zadržavanje znanja i sposobnost primjene znanja u stvarnim kontekstima.

Sudionici/ce će također biti poticani/e da dijele vlastita iskustva i izazove, stvarajući okruženje u kojem perspektive različitih sektora obogaćuju diskusije i podržavaju zajedničko rješavanje problema. Na kraju edukacije, sudionici/e ne samo da razumiju ključne pravne okvire, već su i opremljeni praktičnim strategijama za litigaciju, zagovaranje i prekograničnu suradnju.

RADNO OKRUŽENJE I UVJETI RADA

Trening se održava u prostoru koji potiče učenje, s fleksibilnim rasporedom sjedenja koji podržava grupni rad i diskusiju. Stolovi su složeni u U-oblik s ciljem poticanja interakcije. Osigurani su svi tehnički i logistički preduvjeti, poput projektora i flipchartova, da radno okruženje omogući visoku razinu angažmana sudionika/ca.

MATERIJALI

Potrebni materijali uključuju PPT prezentacije u skladu s dalje opisanim modulima edukacije, relevantne studije slučaja koje će biti predstavljene za grupni rad te pitanja za daljnju diskusiju.

OBRAZOVNE METODE ZA IZVOĐENJE RAZLIČITIH EDUKACIJSKIH SESIJA

Edukacija koristi različite obrazovne metode, uključujući teoretske prikaze, studije slučaja, praktične vježbe i razmjenu iskustava, kako bi se prilagodila različitim stilovima učenja i poboljšalo razumijevanje.

Neke od korištenih metoda uključuju

- Teoretski prikazi PPT prezentacije (pristup zasnovan na predavanju)
- Studije slučaja
- Primjeri iz stvarnog života
- Diskusija
- Praktične vježbe

MODULI I ISHODI UČENJA

Edukacija će biti podijeljena u jasno definirane module, uravnotežujući teorijski sadržaj s praktičnom primjenom:

Prvi dan

MODUL 1

Osnovni pojmovi antidiskriminacijskog prava EU

Ovaj modul pruža sveobuhvatno razumijevanje osnovnih pojmova antidiskriminacijskog prava EU u primarnim i sekundarnim izvorima prava EU, kombinirajući teorijska saznanja s primjerima iz sudske prakse i praktičnim vježbama:

- rana razvojna faza antidiskriminacijskog zakonodavstva EU u praksi Suda EU, temeljem načela jednake plaće
- opseg garancija protiv diskriminacije u primarnim izvorima prava EU-a (Ugovori i Povelja)
- direktive EU o jednakosti i njihov opseg
- središnji pojmovi antidiskriminacijskog zakonodavstva EU:
 - izravna i neizravna diskriminacija
 - uznemiravanje
 - nalog (instrukcija) da se nekog diskriminira
 - prenesena (asocijativna) diskriminacija
 - diskriminacija bez prepoznatljive žrtve
 - viktimizacija
 - teret dokazivanja
 - opravdanja i iznimke

- pozitivne mjere
- razumno prilagođavanje
- izravna primjena antidiskriminacijskog prava EU u primarnim i sekundarnim izvorima prava EU-a
- teorijska pozadina antidiskriminacijskog zakonodavstva EU: formalna i materijalna jednakost, kritička pravna teorija

Ciljevi

steći znanje o temeljima i ključnim pojmovima antidiskriminacijskog prava EU kroz primarne i sekundarne izvore prava

ISHODI UČENJA

produbiti znanje o ključnim pravnim pojmovima (izravna/neizravna diskriminacija, uznemiravanje, viktimizacija, teret dokazivanja, opravdanja, pozitivne mjere, razumno prilagođavanje) i izravnoj primjeni antidiskriminacijskih normi EU-a.

MODUL 2

Izravna i neizravna diskriminacija (na temelju spola i seksualne orijentacije)

Cilj ovog modula je prikazati razvoj središnjih pojmova antidiskriminacijskog zakonodavstva EU kroz sudsku praksu Suda EU o jednakosti na temelju spola i seksualne orijentacije — izravna i neizravna

diskriminacija, posebno ističući sudsko uvažavanje materijalnopravne kritike formalističkih pristupa konceptu jednakosti.

- pregled sudske prakse Suda EU o diskriminaciji na temelju spola i prepoznavanje pravnog pragmatizma u razvoju neizravne diskriminacije
- usporedba s razvojem doktrine disparate impact u SAD-u
- prepoznavanje (ne)relevancije diskriminatornih namjera, diskriminatornog učinka, urođenih karakteristika, komparatora
- istraživanje iznimki od zabranjene diskriminacije prema primarnom pravu i direktivama te načela proporcionalnosti u određivanju ograničenja

Ciljevi

steći znanje o tome kako je Sud EU-a razvio pojmove izravne i neizravne diskriminacije na temelju spola i seksualne orijentacije te kako ova praksa odražava pomak od formalne prema materijalnoj jednakosti.

ISHODI UČENJA

razumjeti osnovnu sudsku praksu Suda EU o diskriminaciji na temelju spola i o neizravnoj diskriminaciji, usporediti je s doktrinom disparate impact u SAD-u te prepoznati pravnu važnost namjere, učinka, komparatora i urođenih karakteristika; ra-

zumjeti iznimke, derogacije i ograničenja proporcionalnosti prema primarnom pravu i direktivama.

Drugi dan

MODUL 3

Diskriminacija na temelju vjere

Studije slučaja: sudionici/ce će surađivati u grupnoj vježbi kako bi analizirali/e razliku između izravne i neizravne diskriminacije na temelju vjere u 'predmetima hidžaba' Suda EU (predmeti C-157/15 Achbita v G4S i C-188/15 Bougnaoui v Micropole), polazeći od temeljnih neslaganja u njihovu definiranju, kao i koncepta vjerske neutralnosti, između dvaju nezavisnih odvjetnica Suda EU, Kokkott i Sharpston.

Ovaj modul pruža analizu sudske prakse Suda EU o diskriminaciji na temelju vjere, dodatno ilustrirajući poteškoće u razlikovanju relevantnosti između oblika izravne i neizravne diskriminacije te zašto je ta razlika važna u smislu mogućih opravdanja.

Ciljevi

naučiti analizirati i klasificirati tvrdnje o diskriminaciji na temelju vjere u svjetlu 'predmeta hidžaba' Suda EU (Achbita, Bougnaoui), rekonstruirajući i vrednujući suprotstavljene pravne karakterizacije koje nude dvije nezavisne odvjetnice (izravna vs. neizravna diskriminacija) te razumjeti zašto klasifikacija utječe na ishod.

Praktična primjena

kroz grupni rad na studiji slučaja testirati moguće putove opravdanja prema pravu EU-a i iznijeti argumente usmjerene na litigaciju, utemeljene na sudskoj praksi Suda EU o diskriminaciji na temelju vjere.

ISHODI UČENJA

(I) usporediti obrazloženja dvaju Mišljenja o tome je li zabrana nošenja hidžaba na radnom mjestu izravna ili neizravna diskriminacija; (II) zauzeti i braniti stav o tome koji je argument uvjerljiviji i zašto; (III) objasniti zašto razlika između izravne i neizravne diskriminacije određuje ishod (različiti testovi opravdanja, različiti pragovi, različita vjerojatnost zakonitosti).

MODUL 4

Diskriminacija na temelju rasnog ili etničkog podrijetla: istraživanje metoda i instrumenata strateške litigacije

Ovaj modul fokusira se na istraživanje prava EU i sudske prakse Suda EU u vezi s diskriminacijom na temelju rasnog ili etničkog podrijetla. Modul također istražuje instrumente izvedene iz sudske prakse Suda koji jačaju poziciju nevladinog sektora i neovisnih tijela za ljudska prava u uključivanju u

stratešku litigaciju u antidiskriminacijskim pitanjima, uključujući nevažnost stvarnih komparatora ili konkretnih žrtava, ulogu diskriminatornih javnih izjava, aktivnu legitimaciju, žrtve, uvjetovanost, komparatore i standarde pri prebacivanju tereta dokazivanja.

Ciljevi

naučiti antidiskriminacijski pravni okvir EU na temelju rasnog ili etničkog podrijetla (direktive + praksa Suda EU) i razumjeti kako sudska praksa stvara instrumente za litigaciju koje mogu koristiti organizacije civilnog društva i tijela za jednakost; upoznati i problematizirati nadolazeće mišljenje o mjerama 'degetoizacije' u javnom stanovanju i njihovu usklađenost s Direktivom o rasnoj jednakosti.

Praktična primjena

koristeći izvatke iz Mišljenja kao studiju slučaja, razviti kratak argument o tome predstavlja li danska mjera 'anti-getoizacije' zabranjenu diskriminaciju i postoji li opravdanje.

Edukacija ima za cilj unaprijediti različite kompetencije sudionika:

- Analitičke vještine: analizirati antidiskriminacijsko pravo EU i sudsku praksu Suda EU; klasificirati činjenične obrasce; ocijeniti nacionalne mjere prema standardima jednakosti EU.
- Pravno zagovaranje i strateška litigacija: pri-

premati strategije za litigaciju koristeći Povelju, direktive i sudske praksu; koristiti postupovne alate poput prava organizacija civilnog društva na pokretanje postupka, prebacivanja tereta dokazivanja i javnih izjava.

- Suradnja i izgradnja koalicija: surađivati s pravnim stručnjacima, tijelima za jednakost i civilnim društvom u dizajniranju koordiniranih strateških slučajeva.

ISHODI UČENJA

(I) klasificirati osporavanu dansku mjeru u doktrinarnu termine (izravna diskriminacija, neizravna diskriminacija ili druga pravna kategorija), (II) argumentirati za ili protiv njene opravdanosti prema pravu EU, (III) identificirati iz sudske prakse instrumente koji omogućuju stratešku litigaciju bez komparatora ili imenovanih žrtava, oslanjajući se na javne izjave, aktivnu legitimaciju, kolateralne žrtve i standarde prebacivanja tereta dokazivanja.

PREGLÉD POSTOJEĆE I RELEVANTNE LITERATURE

1. Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin
2. Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation (religion or belief, disability, age and sexual orientation)
3. Proposal for a Council Directive implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of religion or belief, disability, age or sexual orientation COM (2008) 426 Final 2 July 2008
4. Consolidated Version of the Treaty on European Union
5. Treaty on the Functioning of the European Union
6. Charter of Fundamental Rights of the European Union
7. Academy of European Law (ERA), European Union anti-discrimination law, October 2014.
8. European Union Agency for Fundamental Rights, Handbook on European non-discrimination law (2018)
9. Goran Selanec, Zbirka izabranih presuda — Kri-tički pogled na primjenu antidiskriminacijskih jamstava u praksi Suda pravde Europske unije (CMS 2013)
10. Evelyn Ellis, Philippa Watson, EU Anti-Discrimination Law (2nd edn, OUP 2015)
11. Mark Bell, Anti-Discrimination Law and the European Union (OUP 2002)
12. Uladzislau Belavusau and Kristin Henrard, EU

Anti-Discrimination Law Beyond Gender (Hart 2018)

Sudska praksa Suda EU

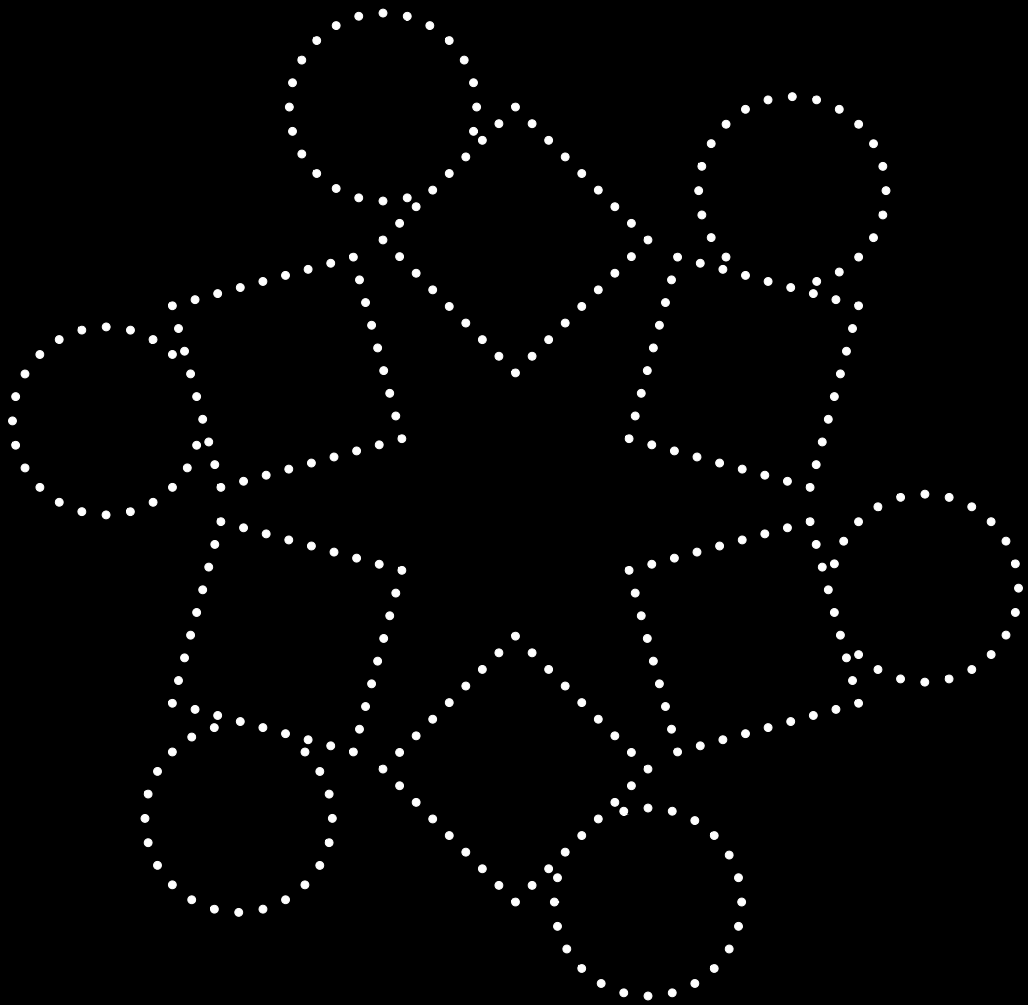
13. 80/70 (1971) Defrenne v Belgija (Defrenne I)
14. 43/75 (1976) Defrenne v Sabena (Defrenne II)
15. 149/77 (1978) Defrenne v. Sabena (Defrenne III)
16. 96/80 Jenkins v Kingsgate (1981)
17. 170/84, Bilka-Kaufhaus v. Karin Weber von Hartz (1986)
18. C-177/88 Dekker (1990)
19. C-450/93, Kalanke v. Freie Hansestadt Bremen (1995)
20. C-158/97, Badeck v. Hessischer Ministerpräsident (2000)
21. C-409/95, Marschall v. Land Nordrhein-Westfalen (1997)
22. C-285/98, Kreil v. Federal Republic of Germany (2000)
23. 184/83, Hofmann v. Barmer Ersatzkasse (1984)
24. C-13/94, P v. S (1996)
25. C-249/96, Grant v. South-West Trains (1998)
26. C-267/06, Maruko protiv Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen (2008)
27. C-267/12, Frédéric Hay protiv Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime (2013)
28. C-157/15 Achbita v G4S (2017)
29. C-188/15 Bougnaoui v Micropole (2017)
30. C-804/18 and C-341/19 WABE and Müller (2021)
31. • C-54/07 Firma Feryn (2008)
32. C-81/12, Asociația ACCEPT protiv Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (2013)

33. C-668/15 Jyske Finans (2017)

34. C-83/14 ČEZ



KUĆA
LJUDSKIH
PRAVA
ZAGREB



KURI KULUM

Nacrt
kurikuluma
za obuku
o pravu EU-a
o okolišu

3

NACRT KURIKULUMA ZA OBUKU O PRAVU EU-A O OKOLIŠU

 CENTAR ZA MIROVNE STUDIJE	 KUĆA LJUDSKIH PRAVA ZAGREB	 Zelena akcija	 URED ZA UDRUGE	 REPUBLIKA HRVATSKA Pučka pravobraniteljica
 Sufinancira Europska unija	Sufinancirano od strane Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja su isključivo stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni tijelo koje dodjeljuje potporu ne mogu se smatrati odgovornima za njih.			
 VLADA REPUBLIKE HRVATSKE Ured za udruge	Projekt sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske. Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Kuće Ljudskih prava Zagreb i ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.			

UVOD

Ova edukacija usmjerena je na ključne aspekte zakonodavstva EU-a o okolišu, počevši od Ugovora EU-a, Povelje EU-a o temeljnim pravima, materijalnih i postupovnih odredbi sekundarnog prava, Aarhuške konvencije i Konvencije iz Espoo konvencije.

Edukacija će obuhvatiti najvažnije propise EU-a o klimatskim promjenama, energetici (Zakon EU-a o klimi, Uredba o upravljanju, Uredba o podjeli napora, Direktiva o obnovljivim izvorima energije, Mehanizam za ugljičnu prilagodbu na granicama i Sustav trgovanja emisijama), specifične dokumente sekundarnog zakonodavstva koji predviđaju sudjelovanje javnosti u procesu donošenja odluka, kao što su strateška procjena utjecaja na okoliš, procjena utjecaja na okoliš, postupak izdavanja okolišne dozvole, Okvirna direktiva o vodama, Direktiva o staništima i zaštiti ptica.

Tijekom edukacije raspravljat će se o mehanizmima i instrumentima za podnošenje pritužbi na razini EU i međunarodne zajednice te o strateškoj litigaciji i instrumentima te će se podijeliti rezultati istraživanja prava okoliša na razini EU.

SUDIONICI

—
UKUPNO
13

Sudionici

Sudionici će uključivati:

- Pravne stručnjake/kinje i praktičare/ke iz organizacija civilnog društva
- Predstavnike/ice institucija pravobranitelja i državnih tijela
- Pravne stručnjake/kinje iz odvjetničkih društava specijaliziranih za pravo zaštite okoliša i pravo sudjelovanja javnosti
- Predstavnike/ice organizacija civilnog društva koji se bave zagovaranjem i javnim politikama
- Stručnjake/kinje iz institucija za ljudska prava i druge dionike uključene u strateške parnice i zastupanje

Trenerice

Treneri će biti stručnjakinje iz Justice and Environment, europske mreže organizacija civilnog društva za zaštitu okoliša s opsežnim stručnim znanjem u pravu okoliša.

Dr. **Zsuzsanna Berki** radi za EMLA-U, Environmental Management and Law Association, kao odvjetnica u području zaštite okoliša. Njezin rad obuhvaća pravnu ekspertizu i sporove u području zaštite okoliša. Fokus joj je prvenstveno sudjelovanje javnosti u pitanjima okoliša, pružanje pravnog savjetovanja i zastupanje nevladinih organizacija i građana/ki. Za Justice and Environment radi kao članica tima za klimatske teme. Od 2015. godine također je članica Izvršnog odbora.

Dr. **Agnes Gabriella Gajdics** radi kao odvjetnica u Budimpešti 16 godina. Svoje iskustvo u pravu okoliša i energetike stekla je provođenjem pravnih istraživanja za Justice and Environment, wwf Mađarska i Friends of the Earth Hungary. Posljednjih 16 godina sudjelovala je u projektima usmjerenima na prenošenje i provedbu zakonodavstva EU-a o procjeni utjecaja zahvata na okoliš, zaštiti voda, upravljanju vodama, zaštiti okoliša i kružnom gospodarstvu u mađarsko zakonodavstvo. Osam godina bila je gostujuća predavačica o pravu okoliša na Tehničkom sveučilištu u Budimpešti i na drugim visokoškolskim ustanovama. Ključna pravna istraživanja u kojima trenutno sudjeluje odnose se na pravno uređenje u području dekarbonizacije industrije čelika i mogućnosti za sporove u vezi s klimom temeljene na ljudskim pravima na razini EU i nacionalnoj razini. Dr. Gajdics također pruža pravno savjetovanje i zastupa u slučajevima procjene utjecaja zahvata na okoliš u Mađarskoj, što joj daje bolji uvid u praktičnu provedbu propisa o zaštiti okoliša.

STRUKTURA TRENINGA

Program treninga je osmišljen kako bi se zadovoljili ciljevi edukacije, uz prilagodbu specifičnim potrebama, iskustvu i očekivanjima grupe. Trenerice koriste interaktivne metode poput prezentacija, rasprava, pitanja i studija slučaja. Program će uravnotežiti teorijske module s praktičnim primjerima i studijama slučaja. Iako program obuhvaća različite teme, trenerice će kontinuirano povezivati i vraćati se na prethodno raspravljani materijal kako bi povezali teme i osigurali razumijevanje informacija i prijenos znanja.

PROSTOR ZA RAD I OKRUŽENJE

Edukacija će se održati u prostoru pogodnom za suradničko učenje, s fleksibilnim rasporedom sjedenja koji podržava grupni rad i raspravu. Preporučuje se postavljanje u obliku slova U ili kružni raspored za poticanje interakcije. Potrebno je osigurati da su svi tehnički i logistički zahtjevi, poput projektora i flipchartova, dostupni kako bi se podržala visoka razina angažmana.

MATERIJALI

Potrebni materijali uključivat će

- prezentacije
- studije slučaja i pitanja za raspravu
- videozapise

METODE UČENJA

Koristit će se niz metoda, uključujući

- Teorijski pregledi
- Studije slučaja
- Rasprava o konkretnim administrativnim i sudskin praktičnim primjerima na nacionalnoj i razini EU

CILJEVI, OČEKIVANI ISHODI UČENJA I KOMPETENCIJE

Ciljevi

Stjecanje dubinskog znanja o međusobnoj povezanosti načela propisa EU o okolišu, Europske konvencije o ljudskim pravima i Povelje EU o temeljnim pravima.

Razvijanje sveobuhvatnog razumijevanja ključnih propisa EU o okolišu i primjene prava sudjelovanja.

Razumijevanje metoda strateške litigacije za rješavanje klimatskih promjena unutar pravnog okvira EU.

Očekivani ishodi učenja

Produbljivanje znanja o zakonodavstvu EU o okolišu, Povelji EU o temeljnim pravima, Aarhuškoj konvenciji i Espoo konvenciji s naglaskom na njihovu praktičnu primjenu.

Kritičko razmatranje međusobne povezanosti temeljnih prava EU i prava okoliša, uključujući zakonodavstvo EU o klimi i energiji, s posebnim naglaskom na prava javnosti na sudjelovanje u donošenju odluka o okolišu.

Prepoznavanje sudske prakse Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava i ključnih odredbi i relevantnih za pravo na participaciju i njihovu primjenu u praksi.

Razumjeti ulogu postupaka procjene utjecaja za-

hvata na okoliš, sudjelovanja javnosti i prava u području okoliša, kao i nacionalne, EU i međunarodne pravne mogućnosti.

Praktična primjena

Primijeniti Povelju EU o temeljnim pravima, Aarhusku konvenciju, Espoo konvenciju i srodne pravne instrumente na slučajeve sudjelovanja javnosti, s naglaskom na pitanja poput pristupa informacijama i pravosuđu kroz interaktivne rasprave i praktične primjere.

Razviti praktične vještine pripreme i vođenja slučaja u području sudjelovanja javnosti u odlučivanju, uključujući nedavne primjere, u svrhu učenja kako koristiti privremene mjere i druge pravne mehanizme za zaštitu prava javnosti na sudjelovanje u pitanjima zaštite okoliša.

Demonstrirati sposobnost stvaranja učinkovitih strategija litigacije prilagođenih specifičnim pitanjima koja proizlaze iz provedbe Europske konvencije o ljudskim pravima, Povelje EU i prava EU o zaštiti okoliša.

Naučiti kako se snalaziti u izazovima pristupa pravosuđu, integrirajući teoriju s praktičnim metodama rješavanja problema kako biste se pozabavili složenim pitanjima u sudjelovanju javnosti i pravu zaštite okoliša kroz raspravu o nedavnim scenarijima slučaja.

Kompetencije

Analitičke vještine: tumačenje i analiza složenog zakonodavstva EU o zaštiti okoliša i sudske prakse, procjena utjecaja zakonodavstva EU na prakse zaštite okoliša i sudjelovanje javnosti.

Pravno zastupanje: stručno znanje o pravu sudjelovanja javnosti i sudskim postupcima, iskustvo u korištenju Povelje EU za postupke o pravima zaštite okoliša.

Komunikacija i suradnja: učinkovita komunikacija složenih pravnih koncepata različitim dionicima, sposobnost suradnje s pravnim stručnjacima, organizacijama civilnog društva i zagovaračkim skupinama radi unapređenja parničnih napora.

MODULI

Edukacija će biti podijeljena u module, uravnotežujući teorijski sadržaj s praktičnom primjenom:

Prvi dan

MODUL 1

Razumijevanje EU prava okoliša, Europske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP) i Povelje EU o temeljnim pravima

Ovaj modul pruža sveobuhvatno razumijevanje općih načela koja uređuju pravo EU-a o okolišu, EKLP i Povelju EU o temeljnim pravima te njihovu primjenu u praksi. Bit će predstavljene najvažnije vrste postupaka (postupak zbog povrede prava, izravna tužba i preliminarna odluka) Europskog suda pravde (ESP) i Europskog suda za ljudska prava (ESLP) s relevantnim odlukama u području okoliša. Modul će prikazati kako se ljudsko pravo na čist, zdrav i održiv okoliš razvijalo u praksi ESLP-a. Ovaj modul će detaljno predstaviti postupak preliminarne odluke ESP-a jer on ima značajan utjecaj na ujednačenu primjenu prava EU-a o okolišu, budući da se taj postupak koristi u slučajevima kada je upitno tumačenje ili valjanost prava EU i kada je potrebna odluka nacionalnog suda za donošenje presude ili kada ne postoji sudski lijek prema nacionalnom pravu. Sudionici će steći razumijevanje različitih pravnih sredstava dostupnih na nacionalnoj i europskoj razini.

MODUL 2

Razumijevanje Aarhuške konvencije i propisa EU-a o participaciji javnosti u pitanjima okoliša.

Kombinirajući teorijske uvide s relevantnim primjerima sudske prakse i raspravama, ovaj modul daje pregled povijesne i sociološke pozadine, usvajanja i provedbe Aarhuške konvencije. Detaljno će se raspravljati o općim odredbama, definicijama Konvencije, konceptu informacija o okolišu i zainteresiranoj javnosti. Tri stupa Konvencije, naime pristup informacijama o okolišu, pravo na sudjelovanje u donošenju odluka o okolišu i pravo na pristup pravosuđu, bit će analizirana ne samo s pravno-teorijskog aspekta već i s praktičnog aspekta putem slučajeva iz prakse. Sudionici će steći znanje o postupku usklađivanja i relevantnim odlukama Odbora za usklađivanje s Aarhuškom konvencijom te o primjeni Konvencije. Ovaj modul također daje pregled direktiva i uredbi EU o sudjelovanju javnosti u pitanjima okoliša, kojima se provode određeni zahtjevi Konvencije, postupku zahtjeva za unutarnju reviziju i relevantnim slučajevima iz nadležnosti Suda EU-a u ovom području.

MODUL 3

Espoo konvencija i međunarodni mehanizmi za pritužbe

Ovaj modul pruža povijesnu pozadinu i analizu UNECE-ove Espoo konvencije, koja je ključni instrument za procjenu prekograničnog utjecaja na okoliš i za okupljanje svih dionika kako bi se spriječila šteta na okolišu prije nego što do nje dođe. Osim odgovornosti nadležnih tijela i kontaktnih točaka koje su odredile stranke Konvencije, raspravljat će se o različitim koracima procjene prekograničnog utjecaja zahvata na okoliš (kao što su provjera, formalno obavješćavanje pogođene strane, priprema dokumentacije za procjenu, planiranje i provođenje postupaka javnih konzultacija, priopćavanje konačne odluke). Mogućnosti sudjelovanja javnosti i prepreke u ostvarivanju prava sudjelovanja bit će ilustrirane studijom slučaja i praktičnim primjerima. Drugi dio modula usredotočen je na najrelevantnije mehanizme za pritužbe uspostavljene različitim međunarodnim sporazumima i institucijama, uključujući pravo građana EU na podnošenje peticije ili mehanizme usklađenosti pri EBRD-u ili EIB-u.

MODUL 4

Postupci procjene utjecaja na okoliš

Kroz ovaj modul analizirat će se i raspravljati o glavnim alatima za procjenu utjecaja zahvata na okoliš u procesima donošenja odluka u EU. Sudionici će steći razumijevanje zakonodavnog okvira i sudjelovati u praktičnim raspravama.

Na razini planova i programa, fokus će biti na strateškoj procjeni utjecaja na okoliš (SEA), koja će obuhvatiti odredbe Direktive 2001/42/EZ o procjeni utjecaja određenih planova i programa na okoliš. Direktiva EU o procjeni utjecaja na okoliš (EIA) (2011/92/EU) također će biti detaljno analizirana u vezi s izdavanjem dozvola za projekte koji bi mogli imati značajan utjecaj na okoliš. Modul se fokusira na svaku fazu postupaka SEA i EIA, uključujući probir, određivanje opsega, pripremu izvješća o okolišu, razmatranje osnovnih informacija i razumnih alternativa, razmatranje klimatskih čimbenika i industrijskih nesreća, proces javnih konzultacija i sudjelovanja, donošenje odluka i praćenje. Ovaj modul ima za cilj predstaviti i glavne promjene u sustavu procjene utjecaja na okoliš uvedene Direktivom 2014/52/EU i njihove utjecaje na kvalitetu postupaka procjene utjecaja na okoliš u državama članicama. Modul uključuje studije slučaja i raspravu o praktičnim implikacijama i izazovima u provedbi.

MODUL 4

Ovaj modul daje sveobuhvatan pregled dodatnih pravnih instrumenata za procjenu utjecaja zahvata na okoliš koji oblikuju zakonodavstvo EU o okolišu i sudjelovanje javnosti. Sudionici će steći znanje o koordiniranim i/ili zajedničkim postupcima prema članku 2(3) Direktive o procjeni utjecaja na okoliš, direktivama Natura 2000 i drugom zakonodavstvu Unije (npr. SEA, Direktiva 2010/75/EU o industrijskim emisijama, Direktiva 2000/60/EZ o uspostavljanju okvira za djelovanje Zajednice u području vodne politike, Direktiva o zaštiti divljih ptica 2009/147/EZ i Direktiva o staništima 92/43/EEZ). Modul će analizirati kako ovi koordinirani i zajednički postupci poboljšavaju učinkovitost procjena, smanjuju administrativnu složenost i povećavaju ekonomsku učinkovitost, gdje obveza provođenja procjena vezanih uz pitanja okoliša proizlazi istovremeno iz procjene utjecaja na okoliš i drugog zakonodavstva Unije. U drugom dijelu modula analizirat će se različiti instrumenti zaštite okoliša kako slijedi: Direktiva o industrijskim emisijama: ciljevi, opseg, opća načela postupaka, sudjelovanje javnosti; Direktiva 2000/60/EZ o uspostavljanju okvira za djelovanje Zajednice u području vodne politike: ciljevi, planovi upravljanja riječnim slivovima, standardi kvalitete, procjena primjenjivosti, koncept prevladavajućeg javnog interesa, sudjelovanje javnosti; Direktiva o zaštiti divljih ptica (Direktiva 2009/147/EZ) i Direktiva o staništima (Direktiva 92/43/EEZ): opseg, ciljevi, ocjena prikladnosti i koncept prevladavaju-

ćeg javnog interesa; rasprava o procjenama u postupcima izdavanja dozvola s naglaskom na pristup informacijama, sudjelovanje u donošenju odluka, pristup pravosuđu.

MODUL 6

Borba protiv klimatskih promjena i zaštita okoliša i bioraznolikosti u EU

Sudionici će istražiti glavno zakonodavstvo EU usvojeno u okviru paketa Fit for 55, s naglaskom na integriranje interesa zaštite okoliša i bioraznolikosti u zakone o klimi i energetici te ostvarivanje prava sudjelovanja.

Prikaz glavnih instrumenata

- Europski zakon o klimi (Uredba (EU) 2021/1119): ključne odredbe, obveze država članica, strategije prilagodbe, informiranje javnosti;
- Uredba o upravljanju energetsom unijom i klimom (2018/1999/EU): nacionalni energetske i klimatski planovi, sudjelovanje javnosti u donošenju NECP-ova;
- Direktiva EU ETS-a (Direktiva 2003/87/EZ s izmjenama i dopunama): glavne odredbe, sinergije s IED-om;
- Uredba CBAM (Uredba (EU) 2023/956): osnovne odredbe mehanizma prilagodbe ugljika na granicama, uloga javnosti u obavještanju o praksama zaobilaženja CBAM-a, postupak Eu-

ropske komisije;

- Uredba o podjeli napora (Uredba (EU) 2018/842): obveze država članica, postupak korektivnih mjera; Direktiva o obnovljivim izvorima energije II. i III. (Direktiva (EU) 2018/2001 kako je izmijenjena Direktivom 2023/2413): ciljevi postavljeni za države članice, odredbe o ubrzanim područjima, ubrzanje projekata obnovljivih izvora energije, koncept prevladavajućeg javnog interesa
- Rasprava o utjecaju novih zakona o klimi i energiji, ubrzanom izdavanju dozvola i konceptu prevladavajućeg javnog interesa na procjene utjecaja na okoliš
- Usvajanje NECP-ova i sudjelovanje javnosti u planiranju klimatskih promjena u praksi

PREGLED POSTOJEĆE I RELEVANTNE LITERATURE

1. The STELLAR Rights, https://justiceandenvironment.org/wp-content/uploads/2024/11/EU-level-study-STELLAR-final_web.pdf
2. Monitoring report on the status of the national climate laws in selected EU countries, 2024 https://justiceandenvironment.org/wp-content/uploads/2025/03/JE_Monitoring-report_Climate-Framework-Laws_final.pdf
3. Reporting on the monitoring of EU administrative acts eligible for RIR in 202, <https://justiceandenvironment.org/wp-content/uploads/2025/03/RIR-OJ-monthly-monitoring-conclusions-2024.pdf>
4. Legal practices in the assessment of climatic factors in EIA and SEA, <https://justiceandenvironment.org/wp-content/uploads/2025/03/LEGAL-PRACTICES-IN-ASSESSMENT-OF-CLIMATIC-FACTORS-in-EIA-and-SEA.pdf>
5. How can public participation in environmental impact assessment may be more effective? https://justiceandenvironment.org/wp-content/uploads/2025/03/How-Can-Public-Participation-in-Environmental-Impact-Assessments-Be-Made-More-Effective_full.pdf 2024
6. Climate litigation case study collection, <https://justiceandenvironment.org/wp-content/uploads/2025/03/Climate-Litigation-Case-Study-Collection-2024.pdf>
7. Legislation and litigation for the integration of climate aspects in spatial planning, <https://justiceandenvironment.org/wp-content/uploads/2025/03/Climate-in-spatial-planning-study-2024.pdf>
8. Climate litigation case study collection (CJEU)

- and ECtHR), <https://justiceandenvironment.org/wp-content/uploads/2025/03/Case-study-collection-2024-CJEU-ECtHR.pdf>
9. Case law of the Court of Justice of the European Union on access to environmental information, https://justiceandenvironment.org/wp-content/uploads/2024/11/CJEU-ATOI-Case-Law_final-for-web.pdf
 10. Assessing the impact on climatic factors in SEA and EIA, practical considerations, https://justiceandenvironment.org/wp-content/uploads/2023/07/JE-Guidance_SEA-and-EIA-on-Climatic_2021_rev_2023.pdf
 11. Appropriate assessment under Article 6(3) of the Habitats Directive — a Justice and Environment position paper, https://justiceandenvironment.org/wp-content/uploads/2023/02/AA_position-Paper_2021_final.pdf

Sudska praksa Suda eu

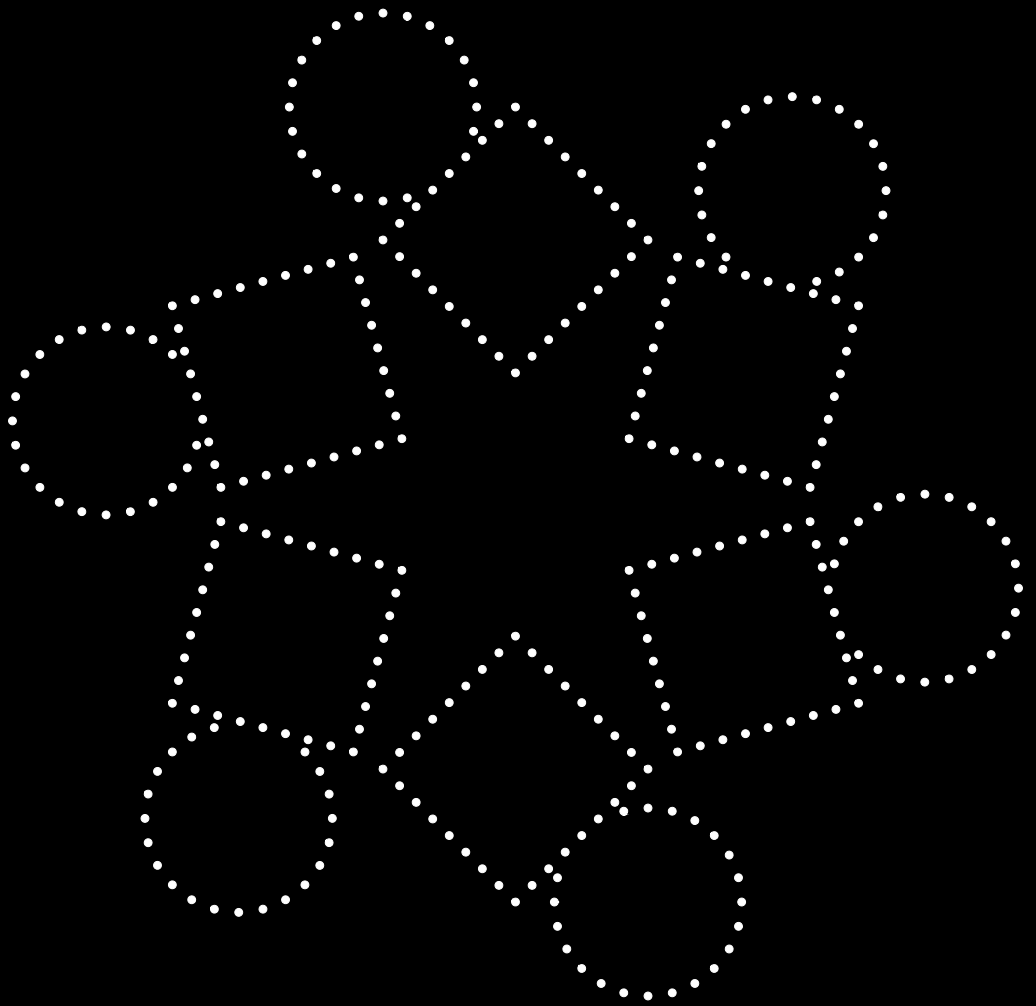
12. Tobias Lock: Rights and Principles in the EU Charter of Fundamental Rights, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3447798, 2019
13. Order of the Court (Ninth Chamber), 8 May 2014 Ferdinand Stefan v Bundesministerium für Land- und Forstwirtschaft, Umwelt und Wasserwirtschaft <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-329/13>
14. Judgment of the Court (Fifth Chamber), 21 March 2013, Salzburger Flughafen GmbH v Umweltsenat, [32](https://curia.europa.eu/juris/li-

</div>
<div data-bbox=)

- ste.jsf?num=C-244/12&language=EN
15. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-01/UNDP-UNEP-UNHCHR-What-is-the-Right-to-a-Healthy-Environment.pdf>
 16. https://environment.ec.europa.eu/law-and-governance/environmental-assessments/environmental-impact-assessment_en
 17. <https://unece.org/env/pp/tfaj-case-law-related-convention>



KUĆA
LJUDSKIH
PRAVA
ZAGREB



**KURI
KULUM**

za edukaciju
o pravu EU
u području
migracija
i azila

4

KURIKULUM ZA EDUKACIJU O PRAVU EU U PODRUČJU MIGRACIJA I AZILA



CENTAR
ZA MIROVNE
STUDIJE



KUĆA
LJUDSKIH
PRAVA



Zelena
akcija



URED
ZA
UDRUGE



REPUBLIKA HRVATSKA
Pučka pravobraniteljica



Sufinancira
Europska unija

Sufinancirano od strane Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja su isključivo stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni tijelo koje dodjeljuje potporu ne mogu se smatrati odgovornima za njih.



VLADA REPUBLIKE
HRVATSKE
Ured za udruge

Projekt sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske. Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Kuće Ljudskih prava Zagreb i ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

O PROJEKTU SURE

Projekt SURE uključuje izvedbu specijaliziranih treninga u Hrvatskoj kako bi se pravnicima i drugim stručnjacima pružile potrebne vještine i znanje za angažiranje u strateškom parničanju i korištenje prava Unije i Povelje EU za utjecaj na nacionalno zakonodavstvo i društvene promjene općenito. Treninzi ciljaju produbiti razumijevanje sudionika o specifičnim područjima prava Unije i Povelje, s naglaskom na to kako ovi alati mogu osnažiti temeljna prava, demokraciju i vladavinu prava. U Hrvatskoj je trenutno samo mali broj pravnih stručnjaka usmjeren na ova ključna područja. Stoga je ciljana skupina sudionika u projektu sastavljena od pravnih stručnjaka i praktičara aktivnih u civilnom društvu, pravobraniteljskim institucijama, državnim tijelima i odvjetničkim uredima koji rade u ovim područjima. Navedene skupine zahtijevaju sveobuhvatan pristup kako bi ovladale načelima i opsežnim pravom Unije, osobito u pogledu prava na azil, antidiskriminacije, zaštite okoliša, slobode izražavanja i civilnog društva. Intenzivni i dubinski treninzi stvorit će novu generaciju stručnjaka osposobljenih za uključivanje u parničanje koje osigurava pristup pravosuđu i potiče dosljednu primjenu prava Unije.

CILJEVI TRENINGA

Povećanje znanja i svijesti pravnih stručnjaka i praktičara u civilnom društvu, pravobraniteljskim institucijama, državnim tijelima i odvjetničkim uredima u Hrvatskoj o ključnim aspektima prava Unije, osobito Povelje o temeljnim pravima EU, te dostupnim pravnim lijekovima i mehanizmima zaštite za rješavanje ključnih pitanja demokracije, vladavine prava i temeljnih prava.

Jačanje kapaciteta sudionika za razvoj i provedbu učinkovitih strategija parničenja, uključujući komunikaciju i zagovaranje tih strategija, radi pokretanja i vođenja strateških slučajeva pred nacionalnim sudovima i Sudom Europske unije.

Promicanje prekogranične razmjene znanja i suradnje između civilnog društva, pravobraniteljskih institucija, državnih tijela i odvjetničkih ureda u Hrvatskoj i njihovih kolega iz drugih država članica Unije, olakšavajući suradnju na parničanju i zagovaračkim naporima vezanim uz pitanja Povelje EU.

Povećanje pravne zaštite za javnu participaciju pružanjem alata pravnicima za zaštitu novinara i branitelja ljudskih prava od strateških tužbi protiv javnog sudjelovanja (SLAPP) i drugih oblika zloupotrebe pravnih postupaka, uz promicanje strateške primjene prava Unije za zaštitu slobode izražavanja i temeljnih prava.

UVOD

Pravo EU u području azila i migracija nalazi se na sjecištu zaštite temeljnih prava, upravljanja granicama, uzajamnog povjerenja i dosljednog slijeđenja nadnacionalne sudske prakse. Ujedno je to i područje u kojem države članice najuočljivije osporavaju, zaobilaze ili ponekad zanemaruju obveze prema EU — što dovodi do pravne nesigurnosti, različite prakse i sustavnih rizika za prava pojedinaca. U tom kontekstu, sposobnost pravnih stručnjaka da razumiju, pozivaju se na i provode pravo EU nije tek tehničko pitanje: ona je ključna za vladavinu prava, vjerodostojnost obveza EU-a u području ljudskih prava i zaštitu pojedinaca na granicama Europe.

Ovaj kurikulum nudi sažet, praktično orijentiran uvod u temeljne instrumente prava EU o azilu i migracijama te njihovo djelovanje unutar šireg pravnog okvira EU. Počinje s Poveljom Europske unije o temeljnim pravima kao normativnim sidrom sustava te prati kako jamstva iz Povelje — uključujući ljudsko dostojanstvo, pravo na azil, najbolji interes djeteta, zaštitu od nečovječnog postupanja, pravo na privatnost i pravo na djelotvoran pravni lijek — oblikuju upravnu i sudsku praksu kroz sudsku praksu Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava (ESLJP).

Program se zatim bavi novim Paktom o migracijama i azilu (Uredbom o provjeri, Uredbom o postupcima azila, revidiranom Direktivom o uvjetima prihvaća) te prijelaz s Dublinske uredbe III na Uredbu o upravljanju azilom i migracijama. Daljnji moduli obrađuju Direktivu o zajedničkim standardima za

kvalifikaciju i Zakonik o schengenskim granicama, s fokusom na kršenja i poteškoće u provedbi (nazakonita protjerivanja, zadržavanje, pristup postupku, načelo zabrane vraćanja — non-refoulement).

Proces učenja strukturiran je od temeljnih postavki prema primjeni kroz studije slučaja, hipotetske primjere i vježbe koje se međusobno raspravljaju, čime se teorija prevodi u litigacijski i savjetodavni rad. Poseban modul o strateškoj litigaciji pruža alate za prepoznavanje slučajeva s velikim potencijalom i oblikovanje integriranih strategija litigacije i zagovaranja koje mogu proizvesti društvene/političke učinke.

Na kraju programa, sudionici bi trebali biti sposobni: (I) snalaziti se u glavnim instrumentima prava EU o azilu i migracijama te ih tumačiti; (II) prepoznati povrede prava u nacionalnoj praksi; (III) koristiti argumente iz prava EU pred nacionalnim i europskim forumima; i (IV) osmisliti strategije litigacije i zagovaranja koje potiču poštivanje prava i sustavna poboljšanja.

Na taj način, edukacija doprinosi jačanju kapaciteta za provedbu prava, što je nužan preduvjet vjerodostojnosti i koherentnosti pravnog poretka Europske unije.

SUDIONICI /CE

Polaznici/ce

Sudionici/ce su odvjetnici/ce, te pravni/e i drugi/e stručnjaci/kinje iz organizacija civilnog društva, institucija pučkog pravobranitelja i odvjetničkih ureda, posebno oni/e koji/e rade na pitanjima vezanim uz migracije i azil ili u drugim područjima ljudskih prava, a visoko su motivirani za uključivanje u ove teme. Osim toga, uključeni/e su i stručnjaci/kinje iz organizacija civilnog društva koji/e se bave zagovaranjem, analizom politika i komunikacijom, budući da strateška litigacija zahtijeva učinkovite pravne, ali i zagovaračke komponente. Nastavni plan također je usmjeren na profesionalce iz institucija za ljudska prava i druge relevantne dionike uključene u stratešku litigaciju i zagovaranje.

Trenerice

Predavačice su pravne stručnjakinje iz Europskog vijeća za izbjeglice i prognanike (ECRE), međunarodne nevladine organizacije s opsežnim iskustvom u pravu migracija i azila.

Iryna Hnasevych — viša pravna savjetnica u ECRE-u u Bruxellesu, Belgija. Radi u timu za pravnu podršku i litigaciju, s fokusom na litigaciju vezanu uz privremenu zaštitu i Novi pakt o migracijama i azilu. Prije pridruživanja ECRE-u, Iryna je radila kao odvjetnica u Halina Nieć Legal Aid Centre, pružajući pravnu pomoć osobama kojima je potrebna međunarodna zaštita u Poljskoj. Iryna ima doktorat iz međunarodnog javnog prava sa Sveučilišta Ja-

giellonian u Krakovu i magisterij iz Europskih interdisciplinarnih studija sa College of Europe, Natolin.

Frankie McClean — pravna savjetnica u ECRE-u u Bruxellesu, Belgija. Od rujna 2021. članica je tima za pravnu podršku i litigaciju u ECRE-u, gdje sudjeluje u strateškoj litigaciji, ELENA edukacijama i istraživanju. Prije ECRE-a, Frankie je vodila slučajeve u Legal Centre Lesvos, pomažući tražiteljima azila tijekom azilnog postupka u Grčkoj. Frankie ima LLM iz međunarodnog prava migracija i azila sa Vrije Universiteit Amsterdam i diplomu prvostupnika prava međunarodnog prava sa Sveučilišta Galway.

STRUKTURA EDUKACIJE

Program edukacije pažljivo je osmišljen kako bi se postigli obrazovni ciljevi, a istovremeno ostane fleksibilan kako bi se omogućilo prilagodbu na specifične potrebe, razine iskustva i očekivanja sudionika/ca. Predavači koriste razne interaktivne metode, uključujući vođene diskusije, studije slučaja iz stvarnog života, praktične vježbe i scenarije rješavanja problema, kako bi se osiguralo da se teoretsko znanje nadopunjuje praktičnim iskustvom.

Program uravnotežuje teorijska znanja s grupnim radom, potičući učenje među sudionicima/cama, kritičko razmišljanje i praktičnu primjenu antidiskriminacijskog prava eu. Tijekom edukacije predavači/ce aktivno povezuju module, ponovno obrađujući i jačajući prethodno raspravljene teme kako bi se poboljšalo razumijevanje, zadržavanje znanja i sposobnost primjene znanja u stvarnim kontekstima.

Sudionici/ce će također biti poticani/e da dijele vlastita iskustva i izazove, stvarajući okruženje u kojem perspektive različitih sektora obogaćuju diskusije i podržavaju zajedničko rješavanje problema. Na kraju edukacije, sudionici/e ne samo da razumiju ključne pravne okvire, već su i opremljeni praktičnim strategijama za litigaciju, zagovaranje i prekograničnu suradnju.

RADNO OKRUŽENJE I UVJETI RADA

Trening se održava u prostoru koji potiče učenje, s fleksibilnim rasporedom sjedenja koji podržava grupni rad i diskusiju. Stolovi su složeni u U-oblik s ciljem poticanja interakcije. Osigurani su svi tehnički i logistički preduvjeti, poput projektoru i flipchartova, da radno okruženje omogući visoku razinu angažmana sudionika/ca.

MATERIJALI

Potrebni materijali uključuju PPT prezentacije u skladu s dalje opisanim modulima edukacije, relevantne studije slučaja koje će biti predstavljene za grupni rad i pitanja za daljnju diskusiju, te materijale za prethodno čitanje koji se dijele unaprijed:

- ESLJP, 'Dublin' slučajevi
- ESLJP, privremene mjere
- ESLJP, kolektivna protjerivanja stranaca
- Europska komisija, Pakt o migracijama i azilu
- Europska komisija, Komisija predstavlja Zajednički plan provedbe Pakta o migracijama i azilu

OBRAZOVNE METODE ZA IZVOĐENJE RAZLIČITIH EDUKACIJSKIH SESIJA

Edukacija koristi različite obrazovne metode, uključujući teoretske prikaze, studije slučaja, praktične vježbe i razmjenu iskustava, kako bi se prilagodila različitim stilovima učenja i poboljšalo razumijevanje.

Neke od korištenih metoda uključuju

- Teoretski prikazi
- PPT prezentacije (pristup zasnovan na predavanju)
- Studije slučaja
- Primjeri iz stvarnog života
- Diskusija
- Praktične vježbe

MODULI I ISHODI UČENJA

Edukacija će biti podijeljena u jasno definirane module, uravnotežujući teorijski sadržaj s praktičnom primjenom:

Prvi dan

MODUL 1

Razumijevanje Povelje eu i njezina uloga u pravu azila

Ovaj modul pruža sveobuhvatno razumijevanje Povelje Europske unije o temeljnim pravima i njezine primjene u pravu azila, kombinirajući teorijska saznanja s primjerima iz sudske prakse i praktičnim vježbama:

- Uvod u ECRE: pregled Europskog vijeća za izbjeglice i prognanike (ECRE) i njegovog rada.
- Opseg Povelje: analiza članka 51. i relevantnosti Povelje u kontekstu postupaka azila.
- Povrede prava zajamčenih Poveljom tijekom nasilnih nezakonitih protjerivanja migranata preko zelene granice (članci 1, 4, 18, 19, 47)
- Ljudsko dostojanstvo i azil: rasprava o temeljnoj ulozi članka 1. (ljudsko dostojanstvo) u zaštiti tražitelja azila.
- Zaštita ranjivih skupina:
 - Najbolji interes djeteta (članak 24.)
 - Prava osoba s invaliditetom (članak 26.)
- Pravo na privatnost: analiza članka 8. i njegovih implikacija za zaštitu podataka i privatnosti u postupcima azila.

- Pristup pravdi: istraživanje članka 47. i njegove važnosti za osiguravanje djelotvornih pravnih lijekova za tražitelje azila.
- Vježba na studiji slučaja: grupni rad za primjenu stečenih znanja iz modula na konkretni scenarij.

Ciljevi

steći znanje o međusobnoj povezanosti prava EU o migracijama i Povelje EU o temeljnim pravima.

Praktična primjena

primijeniti Povelju EU o temeljnim pravima i povezano pravne instrumente na stvarne slučajeve, s naglaskom na pitanja ljudskog dostojanstva, privatnosti i pristupa pravdi, kroz interaktivni grupni rad i praktične zadatke.

ISHODI UČENJA

kritički ispitati povezanost temeljnih prava EU i prava migranata, s posebnim naglaskom na prava tražitelja azila, izbjeglica i ranjivih skupina kroz interaktivne studije slučaja; produbiti znanje o pravu EU u području migracija i azila, s fokusom na Povelju EU o temeljnim pravima.

MODUL 2

Novi pakt o migracijama i azilu

Ovaj modul ima za cilj predstaviti glavne promjene u sustavu azila EU uvedene Novim paktom o migracijama i azilu. Modul se fokusira na ključne komponente Pakta, planove provedbe i implikacije na pravne izazove u postupcima azila. Sudionici će steći razumijevanje pravnog okvira i sudjelovati u diskusijama usmjerenim na rješavanje potencijalnih problema u praksi.

- Pregled i planovi provedbe: uvod u Novi pakt, njegovi ciljevi i strategije provedbe među državama članicama EU.
- Predstavljanje glavnih instrumenata:
 - Uredba o provjeri (Screening Regulation): ključne odredbe i njihov utjecaj na pristup sustavu azila.
 - Uredba o postupcima azila: pregled postupovnih jamstava, ubrzanih postupaka i relevantnih promjena.
 - Revidirana Direktiva o uvjetima prihvata: analiza revidiranih standarda za prihvata tražitelja azila.
 - Uredba o kriznim situacijama i situacijama više sile: uvod u glavne koncepte i mehanizme derogacije.

Interaktivna vježba

sudionici/ce surađuju u grupnoj vježbi kako bi identificirali i analizirali najproblematičnije točke Novog pakta, s fokusom na izazove s kojima se susreću u radu s tražiteljima međunarodne zaštite u Hrvatskoj.

Ciljevi

razviti sveobuhvatno razumijevanje Novog pakta o migracijama i azilu; kritički analizirati glavne promjene uvedene Paktom i njihove implikacije za države članice EU i tražitelje međunarodne zaštite.

Praktična primjena

kritički procijeniti praktične implikacije Novog pakta za tražitelje međunarodne zaštite, istražiti i identificirati potencijalne pravne izazove u Hrvatskoj, uz smjernice za pristup tim pitanjima u smislu strateške litigacije.

ISHODI UČENJA

produbiti znanje o pravu EU u području migracija i azila, s fokusom na Novi pakt i naglaskom na praktičnu primjenu u hrvatskom kontekstu; analizirati glavne promjene uvedene Paktom, s fokusom na utjecaj na postupke traženja međunarodne zaštite, raspodjelu odgovornosti i postupovna jamstva.

MODUL 3

Uredba Dublin III i nova Uredba o upravljanju azilom i migracijama

Ovaj modul pruža analizu Uredbe Dublin III, njezine primjene u praksi i njezin razvoj prema novoj Uredbi o upravljanju azilom i migracijama. Cilj modula je predstaviti ključne pravne odredbe, značajnu sudsku praksu i praktične implikacije za sustav azila.

- Dio I: Uredba Dublin III
 - Pregled glavnih odredbi koje reguliraju odgovornost za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu u EU.
 - Analiza relevantne sudske prakse CJEU-a, ESLJP-a i nacionalnih sudova koja se odnosi na pravne izazove i tumačenje Uredbe Dublin III.
- Dio II: Nova Uredba o upravljanju azilom i migracijama
 - Predstavljanje glavnih promjena uvedenih novom uredbom.
 - Rasprava o njihovom potencijalnom utjecaju na funkcioniranje sustava azila u EU, s fokusom na raspodjelu odgovornosti i postupovnu pravičnost.

Interaktivna vježba: modul završava grupnom vježbom na studiji slučaja, omogućujući sudionicima/cama primjenu znanja analizom praktičnog scenarija.

Ciljevi

razviti sveobuhvatno razumijevanje Uredbe Dublin III.

Praktična primjena

naučiti se snalaziti u Dublinskom sustavu i odgovarati na njegove izazove, integrirajući teoriju s praktičnim metodama rješavanja problema za složena pitanja u pravu azila i migracija kroz praktične vježbe i studije slučaja.

ISHODI UČENJA

produbiti znanje o pravu EU u području migracija i azila, s fokusom na Uredbu Dublin III i naglaskom na praktičnu primjenu u hrvatskom kontekstu; prepoznati ključne odredbe i sudsku praksu CJEU-a i ESLJP-a relevantnu za Dublin III i njezinu primjenu u praksi.

Drugi dan

MODUL 4

Ostali ključni zakonodavni instrumenti u pravu EU o azilu i migracijama: Direktiva o standardima za kvalifikaciju (2011/95/EU) naspram Uredbe o zajedničkim standardima za kvalifi-

kaciju (2024/1347), Zakonik o schengenskim granicama, Direktiva o vraćanju (2008/115/EC)

- Ovaj modul pruža sveobuhvatan pregled dodatnih ključnih pravnih instrumenata koji oblikuju pravo EU u području azila i migracija. Sudionici/ce će istražiti Direktivu o standardima za kvalifikaciju (2011/95/EU) i predstojeću Uredbu o zajedničkim standardima za kvalifikaciju (2024/1347), s fokusom na njihov utjecaj na određivanje statusa izbjeglice i standarde zaštite.
- Modul će također obuhvatiti Zakonik o schengenskim granicama, njegove ključne odredbe i implikacije za upravljanje granicama;
- kao i Direktivu o vraćanju (2008/115/EC) i njezinu nadolazeću reformu, koja se bavi postupcima vraćanja i zaštitnim mjerama za državljane trećih zemalja.

Studije slučaja

praktične implikacije i izazovi u provedbi ovih zakonodavnih instrumenata.

ISHODI UČENJA

produbiti razumijevanje drugih ključnih zakonodavnih instrumenata EU u području azila i migracija.

MODUL 5

Strateška litigacija i instrumenti

Ovaj modul fokusira se na stratešku litigaciju, istražujući njen značaj u unapređenju prava u području azila i migracija. Sudionici će steći razumijevanje različitih pravnih puteva dostupnih na nacionalnoj, regionalnoj i UN razini.

Uvod u stratešku litigaciju: što je to, važnost korištenja pravnih strategija za stvaranje sustavnih promjena u azilnom pravu i politici migracija, te kako odabrati optimalni pravni put za željeni ishod. Instrumenti ESLJP-a: Podnošenje zahtjeva za privremene mjere (pravilo 39 Suda) i njegova uloga u hitnim slučajevima zaštite. Praktični aspekti podnošenja zahtjeva Europskom sudu za ljudska prava (ESLJP).

Uloga ECRE-a u litigaciji: pregled litigacijskog rada ECRE-a, uključujući način na koji organizacija može podržati odvjetnike i sudjelovati u strateškim pravnim aktivnostima za zaštitu prava izbjeglica.

Praktična vježba: u završnom dijelu sudionici će primijeniti stečeno znanje kako bi razvili strategiju litigacije temeljenu na jednom od pitanja identificiranih tijekom Modula 2 (fokusiranog na Novi pakt o migracijama i azilu). Ova vježba pružit će praktično iskustvo u osmišljavanju litigacijske strategije prilagođene hitnim pravnim izazovima.

Ciljevi

naučiti tehnike strateške litigacije za rješavanje povreda temeljnih prava migranata unutar pravnog okvira EU.

Praktična primjena

razviti praktične vještine litigacije u postupcima međunarodne zaštite, uključujući korištenje privremenih mjera ESLJP-a i drugih pravnih mehanizama za zaštitu prava tražitelja međunarodne zaštite, uz stvarne primjere; pokazati sposobnost osmišljavanja učinkovitih litigacijskih strategija prilagođenih specifičnim pitanjima koja proizlaze iz provedbe Novog pakta o migracijama i azilu, koristeći studije slučaja.

Edukacija teži unapređenju različitih kompetencija sudionika

Analitičke vještine: sposobnost tumačenja i analize složenih pravnih tekstova i sudske prakse; procjena utjecaja politika i prava EU na praksu u području migracija i azila.

Pravna zagovaranja: priprema litigacijske strategije i sudjelovanje u pravnim procesima, posebno korištenje Povelje EU o temeljnim pravima kao alata u strateškoj litigaciji za učinkovitu zaštitu prava migranata i tražitelja azila, uključujući prepoznavanje mogućnosti za prekogranično zagovaranje.

Suradnja: sposobnost suradnje s pravnim stručnjacima, organizacijama civilnog društva i zagovaračkim grupama radi unapređenja strateške litigacije.

ISHODI UČENJA

razumjeti ulogu strateške litigacije u unapređenju prava u području azila i migracija, uključujući pravne puteve na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini.

PREGLED POSTOJEĆE I RELEVANTNE LITERATURE

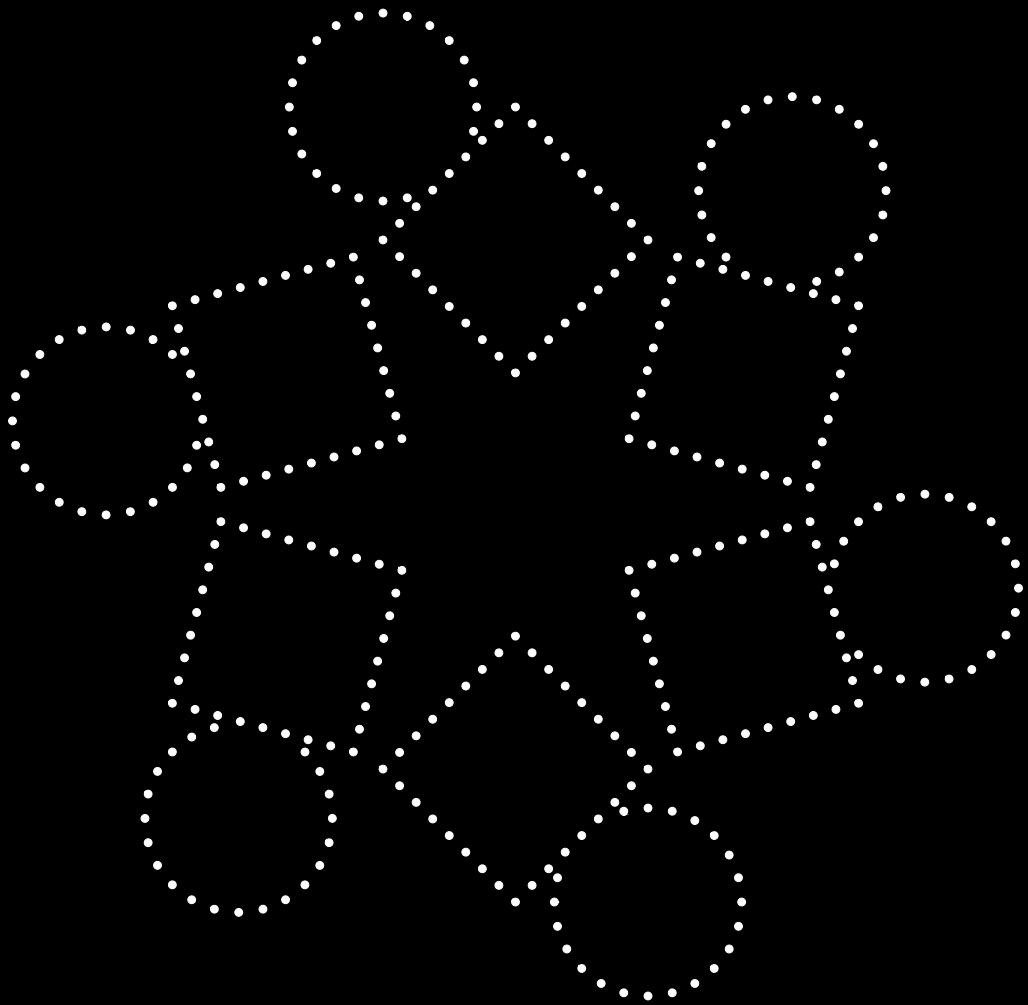
1. ECRE, DCR, The application of the EU Charter of Fundamental Rights to asylum procedural law, October 2014.
2. ECRE, HFHR, The EU Charter of Fundamental Rights; an indispensable instrument in the field of asylum, January 2017.
3. ECRE, Chartering a way to protection: the EU Charter Of Fundamental Rights – an indispensable instrument in the field of asylum ECRE’s overview of how the Charter can be used to further the rights of those in need of protection, 2017.
4. ECRE, The guarantees of the EU Charter Of Fundamental Rights in respect of legal counselling, assistance and representation in asylum procedures, June 2024.
5. ECRE Comments on the Regulation of the European Parliament and of the Council on Asylum and Migration Management, Amending Regulations (EU) 2021/1147 And (EU) 2021/1060 and Repealing Regulation (EU) No 604/2013, May 2024.
6. ECRE Comments on the Regulation of the European Parliament and of the Council addressing Situations Of Crisis And Force Majeure in the field of migration and asylum and amending Regulation (EU) 2021/1147, May 2024.
7. ECRE Comments on the Directive (EU) 2024/1346 of the European Parliament and of the Council Of 14 May 2024 Laying Down Standards For The Reception Of Applicants For International Protection (Recast), September 2024.
8. ECRE Comments on the Regulation of the European Parliament and of the Council establishing a common procedure for international

- protection in the Union and repealing Directive 2013/32/EU, October 2024.
9. ECRE, Schengen Borders Code Amendments: more hostile borders; less space for human rights. ECRE's assessment of the Commission Proposal For Amendments To The Schengen Borders Code.
 10. ECRE, The implementation of the Dublin III Regulation in 2022, November 2023.
 11. ECRE, Legal submissions.
 12. ECHR, Knowledge sharing platform. Case-law guides on ECHR articles.
 13. EU AA case-law database: <https://caselaw.euaa.europa.eu/Pages/default.aspx>
 14. EU AA practical tools and guides: <https://euaa.europa.eu/practical-tools-and-guides>
 15. EU AA country of information portal: <https://coi.euaa.europa.eu/>

Literatura

1. Steve Peers, The new EU asylum laws: taking rights half-seriously, Yearbook of European Law, 2024, <https://doi.org/10.1093/yel/yeae003>
2. Evangelia (Lilian) Tsourdi and Cathryn Costello, The Evolution of EU Law on Refugees and Asylum: Forthcoming in Paul Craig and Gráinne de Búrca (eds.), The Evolution of EU Law (forth. oUP, 2021): https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3735345
3. Odysseus Network, Blog Series about the instruments of the pact on migration and asylum, 2024.





**KURI
KULUM**

za edukaciju
o mogućnostima
zaštite djelovanja
civilnog društva
kroz pravo EU

5

KURIKULUM ZA EDUKACIJU O MOGUĆNOSTIMA ZAŠTITE DJELOVANJA CIVILNOG DRUŠTVA KROZ PRAVO EU



CENTAR
ZA MIROVNE
STUDIJE



Zelena
akcija



Republika Hrvatska
Pučka pravobraniteljica



Sufinancira
Europska unija

Sufinancirano od strane Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja su isključivo stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni tijelo koje dodjeljuje potporu ne mogu se smatrati odgovornima za njih.



VLADA REPUBLIKE
HRVATSKE
Ured za udruge

Projekt sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske. Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Kuće Ljudskih prava Zagreb i ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

O PROJEKTU SURE

Projekt SURE uključuje izvedbu specijaliziranih treninga u Hrvatskoj kako bi se pravnicima i drugim stručnjacima pružile potrebne vještine i znanje za angažiranje u strateškom parničanju i korištenje prava Unije i Povelje EU za utjecaj na nacionalno zakonodavstvo i društvene promjene općenito. Treninzi ciljaju produbiti razumijevanje sudionika o specifičnim područjima prava Unije i Povelje, s naglaskom na to kako ovi alati mogu osnažiti temeljna prava, demokraciju i vladavinu prava. U Hrvatskoj je trenutno samo mali broj pravnih stručnjaka usmjeren na ova ključna područja. Stoga je ciljana skupina sudionika u projektu sastavljena od pravnih stručnjaka i praktičara aktivnih u civilnom društvu, pravobraniteljskim institucijama, državnim tijelima i odvjetničkim uredima koji rade u ovim područjima. Navedene skupine zahtijevaju sveobuhvatan pristup kako bi ovladale načelima i opsežnim pravom Unije, osobito u pogledu prava na azil, antidiskriminacije, zaštite okoliša, slobode izražavanja i civilnog društva. Intenzivni i dubinski treninzi stvorit će novu generaciju stručnjaka osposobljenih za uključivanje u parničanje koje osigurava pristup pravosuđu i potiče dosljednu primjenu prava Unije.

CILJEVI TRENINGA

Povećanje znanja i svijesti pravnih stručnjaka i praktičara u civilnom društvu, pravobraniteljskim institucijama, državnim tijelima i odvjetničkim uredima u Hrvatskoj o ključnim aspektima prava Unije, osobito Povelje o temeljnim pravima EU, te dostupnim pravnim lijekovima i mehanizmima zaštite za rješavanje ključnih pitanja demokracije, vladavine prava i temeljnih prava.

Jačanje kapaciteta sudionika za razvoj i provedbu učinkovitih strategija parničenja, uključujući komunikaciju i zagovaranje tih strategija, radi pokretanja i vođenja strateških slučajeva pred nacionalnim sudovima i Sudom Europske unije.

Promicanje prekogranične razmjene znanja i suradnje između civilnog društva, pravobraniteljskih institucija, državnih tijela i odvjetničkih ureda u Hrvatskoj i njihovih kolega iz drugih država članica Unije, olakšavajući suradnju na parničanju i zagovaračkim naporima vezanim uz pitanja Povelje EU.

Povećanje pravne zaštite za javnu participaciju pružanjem alata pravnicima za zaštitu novinara i branitelja ljudskih prava od strateških tužbi protiv javnog sudjelovanja (SLAPP) i drugih oblika zloupotrebe pravnih postupaka, uz promicanje strateške primjene prava Unije za zaštitu slobode izražavanja i temeljnih prava.

UVOD

Diljem Europske unije, područje za građansko djelovanje (civic space) — okruženje koje omogućuje pojedincima i organizacijama da se udružuju, okupljaju, izražavaju i sudjeluju u javnom životu — vidljivo se smanjuje. Organizacije civilnog društva, novinari, branitelji ljudskih prava i aktivisti sve se češće suočavaju s administrativnim i financijskim ograničenjima, nadzorom, klevetničkim kampanjama, SLAPP tužbama, kriminalizacijom solidarnosti te instrumentalizacijom sigurnosnih okvira. Ono što se nekoć smatralo nizom izoliranih incidenata, pretvorilo se u obrazac koji slabi demokratsko upravljanje i vladavinu prava unutar Unije. U tom kontekstu, jačanje kapaciteta stručnjaka, branitelja ljudskih prava i dr. da se pozovu na pravo EU i da ga primijene radi zaštite područja za građansko djelovanje (civic space) postalo je i hitno i nužno.

Pravo EU sadrži alate kojima se može zahtijevati poštivanje temeljnih prava i ograničiti djelovanje nacionalnih vlasti kada postupaju izvan granica pravnog poretka Unije. Međutim, mnogi akteri civilnog društva i pravni stručnjaci još uvijek nemaju dovoljno praktičnog znanja, metoda i samopouzdanja da te alate aktiviraju u litigaciji, zagovaranju ili praćenju provedbe.

Ova edukacija odgovara na tu potrebu. Ona nudi strukturirani, praktično orijentiran uvod u pravni okvir EU relevantan za područje građanskog djelovanja (civic space), utemeljen na primarnom pravu — Ugovorima, Povelji Europske unije o temeljnim pravima — na sudskoj praksi Suda Europske unije

te na sekundarnim instrumentima poput GDPR-a, Uredbe o Europskom socijalnom fondu i direktivama koje uređuju udruživanje, sudjelovanje i poticajno okruženje za branitelje ljudskih prava.

Sudionici/ce tijekom treninga obrađuju sadržaj sloboda udruživanja i mirnog okupljanja, kao i trendove kriminalizacije i sekuritizacije koji utječu na one koji se bave ljudskopravaškim radom. Ključna komponenta programa je razvijanje sposobnosti prepoznavanja 'ulaznih točaka' — trenutaka kada države članice provode ili primjenjuju pravo EU — te njihovo pretvaranje u provedive pravne argumente sposobne pokrenuti nadzor i reakciju EU. Poseban naglasak stavljen je na Povelju o temeljnim pravima i nedavnu praksu Suda EU, koja sve više postaje stvarni izvor zaštite u sporovima vezanima uz djelovanje civilnog društva.

Kurikulum ne ostaje na doktrini. On osposobljava sudionike da kombiniraju litigaciju, zagovaranje i praćenje, da pretvaraju standarde u pravne podneske, taktički koriste Povelju pred nacionalnim sudovima radi upućivanja prethodnih pitanja Sudu EU-a te iskorištavaju mehanizme izvještavanja i nadzora na razini EU — poput Izvješća Europske komisije o vladavini prava — kao instrumente zaštite i pritiska.

Po završetku edukacije, sudionici/ce će biti sposobni analizirati ograničenja područja građanskog djelovanja (civic space) kroz prizmu standarda EU i Europske konvencije o ljudskim pravima, prepoznati i artikulirati povrede prava, primijeniti pravo

EU u nacionalnim i nadnacionalnim postupcima te osmisliti strateške intervencije koje mogu proizvesti sustavne promjene.

Temeljna pretpostavka programa jest da očuvanje otvorenog područja djelovanja civilnog društva nije sporedna dimenzija prava EU, nego bitni dokaz njegove vjerodostojnosti: Unija koja se poziva na temeljna prava mora onima koji su izloženi sužavanju tog prostora osigurati sredstva za njihovu zaštitu i provedbu.

SUDIONICI /CE

Polaznici/ce

Sudionici/ce su odvjetnici/ce i pravni/e stručnjaci/kinje u širem smislu, aktiviste/kinje te druge stručnjake/kinje čiji rad obuhvaća zaštitu ljudskih prava, vladavine prava i civilnog djelovanja u bilo kojem obliku — uključujući pojedinačne branitelje ljudskih prava i stručnjake/inje Ureda pučke pravobraniteljice. Trening nije namijenjen isključivo onima koji se bave litigacijom, već i onima koji dokumentiraju povrede, zastupaju pred institucijama, pružaju podršku braniteljima ljudskih prava izloženima riziku ili utječu na javne politike vezane uz prostor građanskog djelovanja (civic space)

Jednako je relevantan i za one koji djeluju unutar organizacija civilnog društva, neovisne stručnjake/kinje, kao i stručnjake/kinje zaposlene u nacionalnim nadzornim tijelima, kojima je potrebno dublje razumijevanje prava Europske unije kako bi ojačali svoju svakodnevnu zaštitu temeljnih prava i demokratskog sudjelovanja.

Trenerice

Kersty McCourt je odvjetnica i stručnjakinja za ljudska prava s dvadeset godina iskustva u vođenju programa za ljudska prava, reformu pravosuđa i razvoj civilnog društva. Trenutno vodi aktivnosti zagovaranja za Civil Liberties Union for Europe u Bruxellesu, uz freelance angažmane i predavački rad.

Prije toga, Kersty je vodila zagovaračke programe u organizacijama Front Line Defenders i Open Society Justice Initiative, a od 2017. do 2020. bila je co-chair Mreže za ljudska prava i demokraciju (Human Rights and Democracy Network) u Bruxellesu.

Od 2005. godine bila je voditeljica misije Danskog instituta za ljudska prava (DHR) u Ruandi, a kasnije je razvijala programe pristupa pravdi za DHR u više zemalja.

Kersty je kvalificirana odvjetnica u Londonu, a posljednjih godina razvija i izvodi poslijediplomske studijske kolegije o ljudskim pravima i području građanskog djelovanja (civic space) u Veneciji, Erevanu i Beirutu.

STRUKTURA EDUKACIJE

Program edukacije pažljivo je osmišljen kako bi se postigli obrazovni ciljevi, a istovremeno ostane fleksibilan kako bi se omogućilo prilagodbu na specifične potrebe, razine iskustva i očekivanja sudionika/ca. Predavači koriste razne interaktivne metode, uključujući vođene diskusije, studije slučaja iz stvarnog života, praktične vježbe i scenarije rješavanja problema, kako bi se osiguralo da se teoretsko znanje nadopunjuje praktičnim iskustvom.

Program uravnotežuje teorijska znanja s grupnim radom, potičući učenje među sudionicima/cama, kritičko razmišljanje i praktičnu primjenu antidiskriminacijskog prava eu. Tijekom edukacije predavači/ce aktivno povezuju module, ponovno obrađujući i jačajući prethodno raspravljene teme kako bi se poboljšalo razumijevanje, zadržavanje znanja i sposobnost primjene znanja u stvarnim kontekstima.

Sudionici/ce će također biti poticani/e da dijele vlastita iskustva i izazove, stvarajući okruženje u kojem perspektive različitih sektora obogaćuju diskusije i podržavaju zajedničko rješavanje problema. Na kraju edukacije, sudionici/e ne samo da razumiju ključne pravne okvire, već su i opremljeni praktičnim strategijama za litigaciju, zagovaranje i prekograničnu suradnju.

RADNO OKRUŽENJE I UVJETI RADA

Trening se održava u prostoru posebno osmišljenom za poticanje aktivnog, radioničarskog učenja, s fleksibilnim rasporedom sjedenja koji maksimizira interakciju i uključivost. Umjesto tradicionalnih školskih stolova, stolice su raspoređene u krug, čime se potiče otvorena rasprava, suradnja i razmjena među sudionicima.

Ovakav participativni raspored posebno je prilagođen praktičnoj i iskustvenoj prirodi programa, koji uključuje igranje uloga, grupno rješavanje problema i simulacijske aktivnosti. Takvo okruženje omogućuje sudionicima/cama primjenu teorijskog znanja te razvoj analitičkih i zagovaračkih vještina na interaktivan način.

Svi tehnički i logistički uvjeti — uključujući projektore, ploče za pisanje, materijale za bilježenje i prostore za rad u manjim skupinama — osigurani su kako bi se stvorilo potpuno funkcionalno i poticajno okruženje za učenje. Ukupno gledano, takvo okruženje promiče dinamično sudjelovanje, kritičko promišljanje i zajedničko razmatranje — elemente ključne za ostvarenje ciljeva treninga o korištenju prava Europske unije u zaštiti djelovanja civilnog društva.

MATERIJALI

Potrebni materijali uključuju PPT prezentacije u skladu s dalje opisanim modulima edukacije, relevantne studije slučaja koje će biti predstavljene za grupni rad te pitanja za daljnju diskusiju.

OBRAZOVNE METODE ZA IZVOĐENJE RAZLIČITIH EDUKACIJSKIH SESIJA

Edukacija koristi različite obrazovne metode, uključujući teoretske prikaze, studije slučaja, praktične vježbe i razmjenu iskustava, kako bi se prilagodila različitim stilovima učenja i poboljšalo razumijevanje.

Neke od korištenih metoda uključuju

- Teoretski prikazi PPT prezentacije (pristup zasnovan na predavanju)
- Studije slučaja
- Primjeri iz stvarnog života
- Diskusija
- Praktične vježbe

MODULI I ISHODI UČENJA

Ciljevi treninga uključuju

- Razumjeti trenutni kontekst, trendove i događanja koja dovode do sužavanja područja za građansko djelovanje (civic space) na regionalnoj i nacionalnoj razini.
- Produbiti znanje o postojećim pravnim standardima, interakciji između standarda EU i međunarodnih standarda te o načinu primjene Povelje Europske unije o temeljnim pravima.
- Naučiti kako razvijati litigacijske strategije i komplementarne strategije zagovaranja u pitanjima vezanim uz civilno djelovanje.

Očekivani ishodi učenja treninga uključuju

- Povećana sposobnost prepoznavanja i reagiranja na rane znakove upozorenja koji ugrožavaju postojanje vitalnog djelovanja civilnog sektora.
- Jasno razumijevanje primjenjivih međunarodnih i regionalnih standarda te načina na koji se prava i slobode mogu ograničiti.
- Sposobnost identifikacije ulaznih točaka u pravo EU i primjene Povelje EU o temeljnim pravima.
- Analiza nedavnih slučajeva i primjena sudske prakse u vlastitom radu.
- Kapacitet za razvoj jasnih i učinkovitih strategija koje rješavaju ograničenja civilnog djelovanja korištenjem kombinacije strateške litigacije i zagovaranja.

Praktična primjena

Sudionici/ce bi trebali/e moći koristiti stečeno znanje kako za nacionalnu litigaciju i zagovaranje, tako i za suradnju s regionalnim organizacijama radi kolektivnog zagovaranja pred eu, Vijećem Europe i UN-om (s naglaskom na eu). Sadržaj treninga omogućit će sudionicima/cama da prepoznaju ulazne točke u pravo eu i iskoriste ih za jačanje svog rada, pravnih argumenata i pristupa prema donositeljima odluka. Učeći iz prethodnih slučajeva i provjerenih strategija, sudionici/ce će moći prilagoditi pristup hrvatskom kontekstu i prepoznati moguće izazove i prepreke.

Trening će biti podijeljen u jasno definirane module koji uravnotežuju teorijski sadržaj s praktičnom primjenom:

Prvi dan

MODUL 1

Zaštita djelovanja civilnog društva: Pregled trendova i razvoja

Ova sesija usmjerena je na razvoj razumijevanja regionalnih i nacionalnih trendova koji ograničavaju područje djelovanja civilnog društva te kako se ti regionalni trendovi odražavaju i repliciraju u Hrvatskoj. Sudionici/ce će steći uvid u rad različitih organizacija koje dokumentiraju i prate stanje područja djelovanja civilnog društva te raspraviti najnovija

istraživanja u Hrvatskoj i važnost reagiranja na rane znakove upozorenja.

Specifično, modul uključuje

- Praktična vježba: izrada karte koja ilustrira regionalne trendove. Svaki sudionik odabire jednu državu u regiji i procjenjuje je li područje za djelovanje civilnog društva zatvoreno, potisnuto, onemogućeno, suženo ili otvoreno.
- Pregled trendova, definicija i ključnih izvještaja koji dokumentiraju područje djelovanja civilnog društva. Sudionici/ce će raspravljati o izrađenoj karti uzimajući u obzir nedavno objavljene podatke.
- Prezentacija i rasprava s predstavnicima Kuće ljudskih prava Zagreb kako bi se smjestilo nacionalno/regionalno iskustvo i identificirali glavni izazovi s kojima se suočava Hrvatska.

ISHODI UČENJA

- Razumjeti trenutni kontekst, trendove i razvoj događaja.
- Prepoznati gdje leže neki od izazova i prepreke za sigurno i poticajno okruženje.
- Usporediti regionalno i nacionalno iskustvo.

MODUL 2 i 3

Međunarodni i regionalni standardi s nagla-

skom na slobodu udruživanja i okupljanja

Ovi moduli usmjereni su pravne okvire i njihovu primjenu u Hrvatskoj te na postojeće izazove u području područja djelovanja civilnog društva. Sudionici/ce će raspraviti definicije područja građanskog djelovanja (civic space) i branitelja ljudskih prava kako bi razumjeli opseg i kontekst tih definicija te kako se one odražavaju u međunarodnim pravnim standardima. Posebna pažnja posvećuje se sličnostima i razlikama između Europske konvencije o ljudskim pravima (EKLP) i Povelje EU o temeljnim pravima, te načinima na koje su zaštićene građanske slobode. Fokusirajući se na slobodu udruživanja i okupljanja, sudionici će analizirati međunarodne i regionalne standarde, razumjeti na koji način se ta prava mogu ograničiti, te raspraviti nedavne slučajeve u Hrvatskoj i regiji i nedavne smjernice UN-ovih specijalnih izvjestitelja.

Specifično, sesija uključuje

- Definicije područja građanskog djelovanja (civic space) i branitelja ljudskih prava.
- Pregled ključnih pravnih okvira UN-a, Vijeća Europe, OSCE-a i EU-a.
- Poseban fokus na pravo EU i Povelju o temeljnim pravima.
- Praktična vježba: rekreiranje Povelje u usporedbi sa standardima EKLP. Korištenjem post-it papirića, sudionici će stvoriti vizualnu Povelju temeljenih na različitim kategorijama prava, identificirajući koja su prava uključena u EKLP,

a koja su jedinstvena Povelji.

- Mini studije slučaja i praktična vježba: identificiranje granica djelovanja policije u odnosu na različite vrste okupljanja i rasprava o okolnostima u kojima bi određena ograničenja mogla biti opravdana, odnosno koje korake je policija trebala poduzeti kako bi olakšala pravo na mirni prosvjed.
- Rasprava o nedavnim slučajevima i načinima primjene ograničenja.

ISHODI UČENJA

- Razumjeti postojeći međunarodni i regionalni pravni okvir i standarde.
- Razumjeti temeljne definicije.
- Razumjeti sadržaj i razvoj prava na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja.
- Razumjeti što čini okupljanje/udruživanje i kada se ta prava mogu ograničiti.

MODUL 4

Ulazne točke u pravo EU

Modul je usmjeren na ulazne točke u pravo EU, odnosno fokusira se na pronalaženje 'ključne poveznice'. Sudionici/ce analiziraju način na koji države članice trebaju primjenjivati Povelju o temeljnim pravima prilikom provođenja prava EU, okolnosti u kojima je to potrebno i najvjerojatnije poveznice u

slučajevima koji se tiču područja djelovanja civilnog društva (civic space). To može uključivati četiri slobode EU — slobodu kretanja kapitala, usluga, ljudi i robe ili specifične EU direktive, poput Opće uredbe o zaštiti podataka (GDPR), Direktive o audiovizualnim medijskim uslugama i Zakona o umjetnoj inteligenciji (AI Act).

Specifično, sesija uključuje

- Promatranje situacija u kojima države članice direktno provode EU pravo i kako pronaći 'ključnu poveznicu'.
- Grupni rad: proučavanje i analiza slučaja Hungary Lex NGO, identificiranje ulazne točke u pravo EU, ključnih elemenata slučaja i procjena presude.

ISHODI UČENJA

- Razumjeti kako pronaći ulaznu točku ili 'ključnu poveznicu' u pravo EU.
- Primijeniti EU pravo i Povelju o temeljnim pravima na ključne slučajeve koji se tiču područja djelovanja civilnog društva (civic space).

Drugi dan

MODUL 5

Prijetnje, putanje i pogođene skupine

Različite civilno-društvene skupine i pojedini branitelji ljudskih prava doživljavaju prijetnje na različite načine — mnogi se suočavaju s intersekcijskim izazovima. Ovaj modul istražuje neke od tih slučajeva kako bi sudionicima/cama pomogla bolje prepoznati rane znakove upozorenja, faktore koji utječu na različite skupine te globalne trendove, poput agende sekuritizacije, koja je bila posebno izazovna za nranitelje ljudskih prava.

Modul uključuje

- Kriminalizacija branitelja ljudskih prava, posebno onih koji rade na pitanjima migracija.
- Način na koji se koristi sigurnosni 'playbook'.
- Ishodi učenja:
- Razumjeti kako različite skupine bivaju pogođene i prepoznavanje različitih prijetnji.

MODUL 6

Litigacija, zagovaranje i arhitektura zaštite

Ova sesija pristupa praktično koracima potrebnim za dovođenje slučajeva pred Sud EU-a te specifičnim

akcijama unutar strategija zagovaranja i litigacije. Analiziraju se dvije primarne rute: postupci povrede prava (infringement proceedings) i prethodna pitanja (preliminary references). Sudionici će proučiti osnove dizajniranja strategije zagovaranja, s posebnim naglaskom na mapiranje ciljeva zagovaranja pomoću matrice moć-interes.

Specifično, modul uključuje

- Ključne alate za razvoj strategije zagovaranja, uključujući matricu moć-interes.
- Načine za dovođenje slučaja pred Sud EU, uključujući: podnošenje prijave Europskoj komisiji, komplementarne aktivnosti zagovaranja i korake potrebne za prethodno pitanje pred Sudom.
- Kontinuirano zagovaranje za poboljšanje zaštite branitelja ljudskih prava u EU-u i način na koji skupine u Hrvatskoj mogu doprinijeti nadolazećem savjetovanju Europske komisije o strategiji za civilno društvo.

ISHODI UČENJA

- Razumjeti kako kombinirati litigaciju i zagovaranje za zaštitu područja djelovanja civilnog društva (civic space).
- Steći razumijevanje mehanizama zaštite u Europi.

MODUL 7

Simulacijska vježba

Tijekom modula, koristeći fiktivnu, ali realističnu studiju slučaja, sudionici/ce će se pripremati za sastanak s Europskom komisijom kako bi predstavili i zagovarali pokretanje pravnog slučaja, te pripremili konferenciju za novinare te prateći post na društvenim mrežama.

Studija slučaja uključuje pitanja vezana uz

- Ograničenja prava na prosvjed
- Zakonodavstvo vezano za ocd i utjecaj pravnih mjera nametnutih za ograničavanje slobode udruživanja
- SLAPP-OVE

Zadaci

Pripremiti 5–10-minutni nastup za sastanak s Povjerenikom u kojem:

- Navode kršenja prava EU-a
- Pozivaju na specifične akcije Povjerenika
- Naglašavaju hitnost i putanju situacije u Terraniji (fiktivnoj EU državi članici)
- Pripremiti 1–2-minutnu konferenciju za novinare u Bruxellesu u kojoj iznose svoj slučaj
- Pripremiti kratki post na društvenim mrežama koji će koristiti na dan sastanka

ISHODI UČENJA

- Primijenjeno znanje stečeno tijekom treninga — kako pravne okvire, tako i strategije i ključne poruke.
-

PREGLED POSTOJEĆE I RELEVANTNE LITERATURE

Alati i resursi

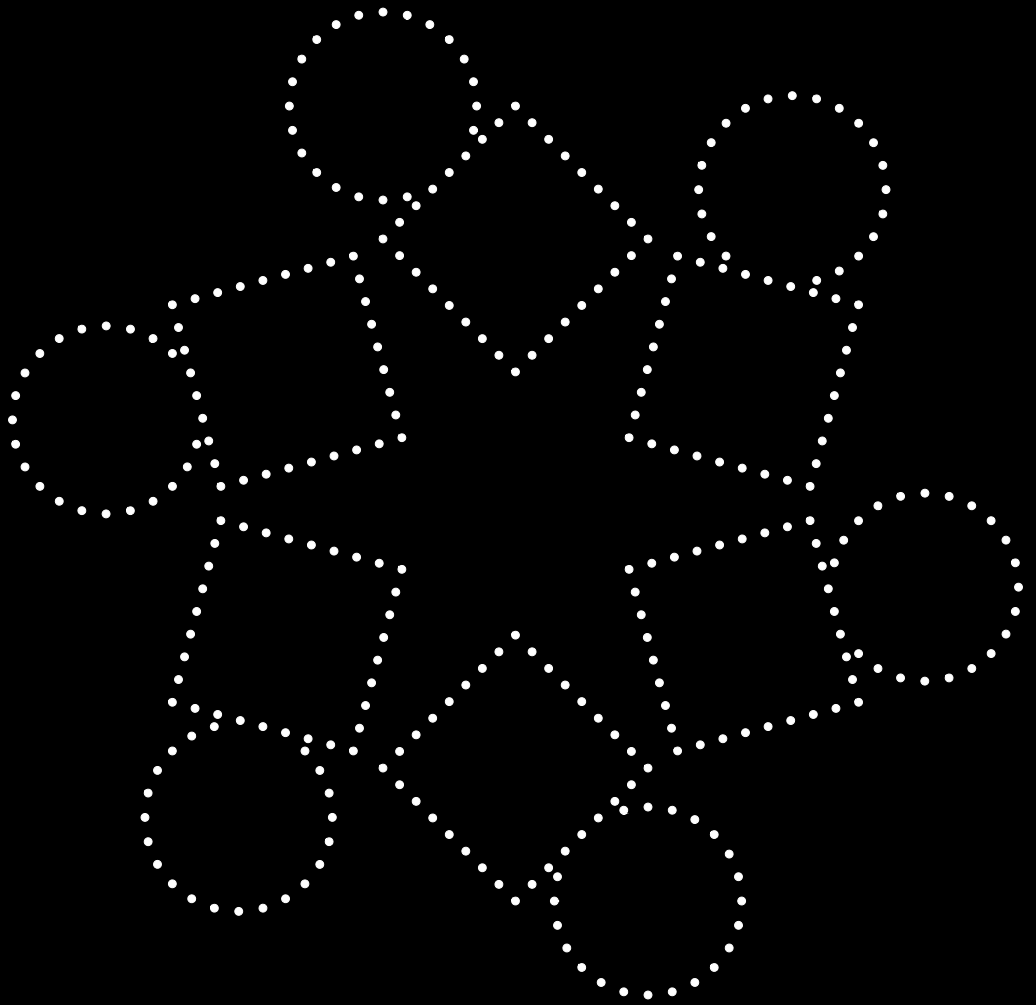
1. FRA Work on Civic Space: <https://fra.europa.eu/en/cooperation/civil-society/civil-society-space>
2. ODIHR, Guidelines on the Protection of Human Rights Defenders (2024): <https://www.osce.org/odihr/guidelines-on-the-protection-of-human-rights-defenders>
3. UN Declaration + 25 <https://ishr.ch/25-years-un-declaration-on-human-rights-defenders/>
4. ODIHR Human Rights Handbook on Policing Assemblies
5. ODIHR Handbook on Monitoring Freedom of Peaceful Assembly: Second Edition
6. Reports on HRD Protection — <https://www.liberties.eu/en/stories/protection-mechanism-mapping/45162>
7. Artistic Freedom Initiative: reports on artistic freedom <https://artisticfreedominitiative.org/our-programs/advocacy-for-artistic-freedom/research-2>

Vizualni materijali

8. <https://fineacts.co/belonging>
9. <https://fineacts.co/reimagining-human-rights>
10. Aysha Tengiz for Fine Acts
11. Cecilia Castelli
12. Anina Takeff
13. Asis Percales for Fine Acts



KUĆA
LJUDSKIH
PRAVA
ZAGREB



**KURI
KULUM**

za edukaciju
o slobodi
izražavanja kroz
pravo EU — govor
mržnje i SLAPP

6

KURIKULUM ZA EDUKACIJU O SLOBODI IZRAŽAVANJA KROZ PRAVO EU — GOVOR MRŽNJE I SLAPP



CENTAR
ZA MIROVNE
STUDIJE



Sufinancira
Europska unija

Sufinancirano od strane Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja su isključivo stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni tijelo koje dodjeljuje potporu ne mogu se smatrati odgovornima za njih.



VLADA REPUBLIKE
HRVATSKE
Ured za udruge

Projekt sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske. Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Kuće ljudskih prava Zagreb i ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

O PROJEKTU SURE

Projekt SURE uključuje izvedbu specijaliziranih treninga u Hrvatskoj kako bi se pravnicima i drugim stručnjacima pružile potrebne vještine i znanje za angažiranje u strateškom parničanju i korištenje prava Unije i Povelje EU za utjecaj na nacionalno zakonodavstvo i društvene promjene općenito. Treninzi ciljaju produbiti razumijevanje sudionika o specifičnim područjima prava Unije i Povelje, s naglaskom na to kako ovi alati mogu osnažiti temeljna prava, demokraciju i vladavinu prava. U Hrvatskoj je trenutno samo mali broj pravnih stručnjaka usmjeren na ova ključna područja. Stoga je ciljana skupina sudionika u projektu sastavljena od pravnih stručnjaka i praktičara aktivnih u civilnom društvu, pravobraniteljskim institucijama, državnim tijelima i odvjetničkim uredima koji rade u ovim područjima. Navedene skupine zahtijevaju sveobuhvatan pristup kako bi ovladale načelima i opsežnim pravom Unije, osobito u pogledu prava na azil, antidiskriminacije, zaštite okoliša, slobode izražavanja i civilnog društva. Intenzivni i dubinski treninzi stvorit će novu generaciju stručnjaka osposobljenih za uključivanje u parničanje koje osigurava pristup pravosuđu i potiče dosljednu primjenu prava Unije.

ŠTO JE SLAPP?

Pojam 'SLAPP' (Strategic Lawsuit Against Public Participation) skovali su američki znanstvenici tijekom 1980-ih i 1990-ih godina, kako bi označili specifičnu vrstu postupaka koji su se tada vodili u SAD-u. Smatrali su da se radi o postupcima kojima je jedina svrha suzbijanje javnog progovaranja o temama od općeg društvenog interesa, odnosno da SLAPP tužitelji zloupotrebjavaju postojeće pravne mehanizme, pretvarajući ih u instrumente zastrašivanja i ušutkivanja svojih kritičara. SLAPP i danas tretiramo na sličan način — kao postupke koji su uglavnom potpuno neosnovani, bez dostatne činjenične i pravne osnove — a svrha im nije zaštita nekog legitimnog prava tužitelja, već zloupotreba trajanja i troškova sudskog postupaka, kao sredstva pritiska.

Za razliku od 'običnih' sudskih postupaka, cilj SLAPP tužbi je iscrpiti tuženika — financijski, egzistencijalno i profesionalno — do mjere da odustane od daljnjeg javnog istupanja o nekoj temi. SLAPP tužbe time proizvode tzv. 'zamrzavajući učinak' (chilling effect) na slobodu izražavanja.

Tužitelji u ovim postupcima najčešće su političari, državni dužnosnici, korporacije i utjecajni pojedinci, dok su s druge strane novinari, nakladnici, neprofitni mediji, aktivisti, organizacije civilnog društva i zviždači — dakle, oni koji se često nalaze u neravnopravnom položaju s obzirom na resurse i utjecaj.

SLAPP tužbe nisu nepoznate ni u Europi, ali se ozbiljnija institucionalna pažnja ovom fenomenu u okviru EU počela pridavati tek nakon atentata na

maltešku novinarku Daphne Caruana Galizia 2017. godine. Caruana Galizia je izvještavala o korupciji na Malti te vezama između malteške Vlade i organiziranog kriminala, a u trenutku ubojstva protiv nje se vodilo više od četrdeset sudskih postupaka, pokrenutih upravo zbog njezinog javnog djelovanja u razotkrivanju korupcije.

Neka od čestih obilježja SLAPP tužbi uključuju

- nedostatak pravne i/ili činjenične osnove;
- predmet tužbe odnosi se na javno istupanje (javnu participaciju) u vezi s pitanjem od javnog interesa;
- postupci su najčešće odnose na zahtjeve za naknadu štete, premda nisu isključeni ni drugi;
- zahtjevi su često pretjerano visoki ili nerazmjerni;
- pokretanje više paralelnih postupaka protiv istog ili više tuženika;
- zloupotreba procesnih mehanizama radi odgađanja i povećanja troškova;
- očita neravnoteža moći između stranaka;
- tuženici su najčešće novinari, aktivisti, mediji, civilno društvo i zviždači.

Hrvatsko zakonodavstvo još ne poznaje pojam SLAPP-a, kao ni većina država članica EU, no to će se uskoro promijeniti — usvajanjem Anti-SLAPP Direktive 2024. godine, sve članice imaju rok od dvije godine za prilagodbu svojih zakonodavstava.

ANTI-SLAPP DIREKTIVA

Radi suzbijanja zlouporaba sudskih postupaka protiv javnog djelovanja, Europska komisija je u travnju 2022. predložila Direktivu o zaštiti osoba uključenih u javno djelovanje od očito neosnovanih ili zlonamjernih sudskih postupaka — tzv. Anti-SLAPP Direktivu, koja je usvojena u travnju 2024.

Temelj za donošenje Direktive nalazi se u članku 81. uFEU, koji Uniji daje ovlasti u području pravosudne suradnje u građanskim stvarima. To je razlog zašto je direktiva primjenjiva samo na predmete građanske i trgovačke prirode pa su iz primjene isključeni i, primjerice, kazneni postupci koji su, uz parnice radi naknade štete, često bili (a i dalje su) jedan od glavnih mehanizama vršenja pritiska na žrtve SLAPP-a. Drugo, zbog pitanja nadležnosti EU da regulira ovakva pitanja — Direktiva je primjenjiva samo na postupke koji imaju međunarodni (cross-border) element, odnosno samo na one predmete koji imaju prekograničnu dimenziju.

Ipak, uz očita ograničenja, tekst Direktive pokušao je maksimalno 'proširiti' definiciju prekograničnog elementa, s ciljem da zaštitni mehanizmi propisani Direktivom budu primjenjivi u što više slučajeva: 'Za potrebe ove Direktive smatra se da predmet ima prekogranične implikacije, osim ako obje stranke imaju domicil u istoj državi članici kao sud pred kojim je pokrenut postupak te osim ako se svi ostali elementi relevantni za dotičnu situaciju nalaze samo u toj državi članici.' Tako će se smatrati da predmet ima prekogranične implikacije, osim ako su obje strane i svi elementi slučaja isključivo po-

vezani s jednom državom članicom. S obzirom na ideju regulacije, preporučuje se, kao dobra praksa, da države članice prošire primjenu Direktive i na domaće SLAPP postupke.

Direktiva razlikuje dvije ključne kategorije SLAPP postupaka

- očito neosnovani postupci (manifestly unfounded),
- zlonamjerni postupci (abusive court proceedings).

Iako sama Direktiva ne koristi akronim 'SLAPP', govori o 'zlouporabi sudskih postupaka protiv javne participacije'. Zaštita obuhvaća svaku osobu koja javno sudjeluje u raspravi o nekom pitanju od javnog interesa, pa zaštita ne obuhvaća samo novinare, već i organizacije civilnog društva, zviždače, akademsku zajednicu i druge.

Pojam javne participacije, koji ključan u kontekstu razumijevanja može li se neki postupak smatrati SLAPP postupkom — uključuje svaku izjavu ili djelovanje u kontekstu ostvarivanja slobode izražavanja o pitanjima od općeg interesa, uključujući i aktivnosti poput podnošenja peticija, žalbi, sudjelovanja u javnim raspravama i sl.

Iako se ne može precizno definirati što se smatra pitanjem od javnog interesa, s obzirom da će to uvijek ovisiti o okolnostima svakog konkretnog slučaja, javnim interesom se smatraju sva ona pitanja koja utječu na javnost do te mjere da se javnost za to može legitimno zanimati, u područjima kao što su:

- javno zdravlje, sigurnost, okoliš, klima ili uživanje temeljnih prava;
- aktivnosti osobe ili subjekta u javnosti ili od javnog interesa;
- pitanja koja su predmet javne rasprave ili koja preispituje zakonodavno, izvršno ili sudsko tijelo ili bilo koji drugi javni službeni postupak;
- optužbe za korupciju, prijevaru ili kriminal;
- aktivnosti usmjerene na borbu protiv dezinformacija.

Direktiva propisuje tri ključna mehanizma zaštite

- jamstvo za troškove i štetu — u cilju zaštite tuženika tijekom trajanja postupka;
- prijevremeno odbijanje očito neosnovanih zahtjeva — sa svrhom sprječavanja dugotrajne i skupe procedure;
- naknadu troškova i štete žrtvi SLAPP-a.

Mogućnost prijevremenog odbijanja (early dismissal) zahtjeva ograničena je samo na slučajeve gdje je neosnovanost zahtjeva/tužbe 'očita', čak i ako njegova glavna svrha jest 'spriječiti, ograničiti ili kazniti javnu participaciju'. Razlog za ovakvo rješenje jest osiguranje zaštite temeljnih prava tužitelja, poput prava na pristup sudu. Teret dokaza pritom je na tužitelju, koji mora dokazati osnovanost svojih zahtjeva.

Direktiva dodatno uvodi i druga proceduralna jamstva, poput prava trećih strana (npr. nevladinih

organizacija) da interveniraju u postupak na strani tuženika. Iako se ovo na prvi pogled možda ne čini suviše važnim, moglo bi značajno pomoći ranjivijim tuženicima (i manje stručnim sudovima), omogućavanjem podrške, stručnog znanja i nadzora nad tijekom postupka, što dosad nije bilo predviđeno hrvatskim zakonodavstvom.

EU UREDBE I SLAPP-OVI

Iako je Direktiva primjenjiva samo predmete koji se vode u državama članicama EU, predviđa i mogućnost zaštite od odluka u SLAPP postupcima koje mogu biti donesene u trećim zemljama, a koje ne pružaju razinu pravne zaštite koju osigurava europsko zakonodavstvo. U tim slučajevima, sudovi zemalja članica EU — mogu odbiti priznanje i izvršenje takvih presuda.

Međutim, u kontekstu međunarodnog privatnog prava, problem postoji i unutar same Europske Unije, s obzirom da su već desetljećima na snazi Uredba Bruxelles Ia (o nadležnosti i priznavanju presuda) i Uredba Rim II (o mjerodavnom pravu za izvanugovorne obveze).

Te uredbe, iako to naravno nije bila intencija zakonodavca, posredno omogućuju SLAPP tužiteljima određeni prostor za tzv. forum shopping, odnosno za izbor jurisdikcija s najnepovoljnijim uvjetima za tuženike. Zbog razlika u visini sudskih troškova u različitim državama i iznosima naknade štete koji se uobičajeno dosuđuju u pojedinim članicama, tužitelji, kako je to vidljivo iz dosadašnjeg iskustva, često biraju nadležnost suda i primjenu prava države u kojima im sudska praksa i zakoni omogućuju da tuženiku nametnu najteže financijsko opterećenje.

Uredba Bruxelles Ia utvrđuje da u predmetima koji se odnose na izvanugovornu odgovornost za štetu (u što spadaju i predmeti radi povrede prava osobnosti), mogu biti nadležni sudovi mjesta u kojem se štetni događaj dogodio, ali i sudovi mjesta gdje

bi šteta mogla nastati, što otvara prostor za široko tumačenje. To znači da su SLAPP tuženici faktično izloženi zakonima više pravnih sustava, od kojih će tužitelji moći izabrati one koji pružaju najnižu razinu zaštite slobode izražavanja ili sudove gdje su troškovi postupka najviši.

Značenje 'mjesta u kojem se štetni događaj dogodio ili bi se mogao dogoditi' u Uredbi Bruxelles Ia nije definirano jer se može odnositi i na mjesto na kojem je počinjena štetna radnja i na mjesto na kojem je šteta nastala (na primjer, prebivalište SLAPP tužitelja). Stoga je Europski sud pravde morao razjasniti značenje tog pojma pa je razvio dodatne uvjete. U predmetima eDate Advertising i Svensk Handel utvrđeno je da se zahtjev za naknadu štete može pokrenuti samo u mjestu prebivališta tuženika ili u mjestu tzv. središta interesa tužitelja, čime je mogućnost zloupotreba ipak smanjena.

Drugo, s obzirom da postoje ozbiljne razlike između pravnih sustava država članica, postavilo se i pitanje dužnosti priznanja i izvršenja odluka koje su donijeli sudovi neke druge države članice EU. Prema Uredbi Bruxelles Ia, sud jedne države članice priznat će i izvršiti odluku druge države članice gotovo automatizmom. Pravo EU ne dozvoljava preispitivanje merituma odluka koje su donesene u drugim državama članicama, a Uredba pruža samo vrlo ograničene osnove za odbijanje priznanja i izvršenja takvih presuda. Presuda suda druge države članice priznat će se uvijek, osim u slučajevima (I) ako je priznanje očito protivno javnom poretku države

u kojoj se traži priznanje, (II) ako je donesena u odsutnosti, bez pravodobne obavijesti tuženiku te (III) ako je nepomirljiva s nekom ranijom odlukom u istoj stvari.

Ukoliko je presuda protiv žrtve SLAPP-a donesena u nekoj drugoj državi članici – najveći mogućnost za zaštitu SLAPP tuženika pruža iznimka koja se odnosi na institut javnog poretka. Tuženik može osporavati priznavanje takve presude ako bi njezino izvršenje značilo očito kršenje temeljnih načela pravnog poretka države u kojoj se priznanje traži – primjerice, prava na slobodu izražavanja. Da je to i u praksi moguće postalo je jasno relativno nedavno, u predmetu tužitelja NK Real Madrid protiv nakladnika Le Monda, kada je francuski sud odbio priznati i izvršiti presudu španjolskog suda, upravo iz navedenog razloga.

TEMELJNA PРАВNA NAČELA ZAŠTITE SLOBODE IZRAŽAVANJA

Za pravilnu procjenu da li se u konkretnom predmetu radi o SLAPP tužbi ili ne važno je dobro poznavati temeljna pravna načela zaštite slobode izražavanja, koja su definirana u presudama Europskog suda za ljudska prava i drugih međunarodnih sudova, kao i presudama sudova u demokratskim zemljama.

Temeljno je načelo da sloboda izražavanja predstavlja kamen temeljac demokratskog društva i jedan od osnovnih uvjeta za njegov napredak i za ispunjenje svakog pojedinca. Pravo na slobodu izražavanja odnosi se ne samo na 'informacije' (činjenične tvrdnje) ili 'ideje' (vrijednosne sudove) koje su blagonaklono prihvaćene ili se ne smatraju uvredljivima ili ne izazivaju nikakvu reakciju, nego i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju. To zahtijevaju pluralizam, tolerancija i slobodoumlje bez kojih nema 'demokratskog društva'.

Pravo na slobodu izražavanja, međutim, nije apsolutno ljudsko pravo, koje se nikad ni pod kojim okolnostima ne bi moglo ograničiti. To je relativno ljudsko pravo, koje je dopušteno ograničiti iznimno, ako je potreba za ograničenjem uvjerljivo utvrđena. Pritom moraju kumulativno biti ispunjene sljedeće pretpostavke: legaliteta, legitimiteta, neophodnosti u demokratskom društvu i, podredno razmjernosti.

Načelo legaliteta zahtijeva da ograničenje slobode izražavanja bude propisana zakonom. Pojam zakona sadrži formalni aspekt — da se radi o propisu, općem aktu, koji je donijelo nadležno tijelo javne vlasti i koji je objavljen, javno dostupan. U sadržaj-

no smislu pojam zakona znači da mora biti dostatno precizan i predvidiv, jer se u protivnom od ljudi ne može zahtijevati da svoje ponašanje usklade s očekivanjima zakonodavca. Zakon se smatra dostatno preciznim i predvidivim i kad je pojedincu potrebna pravna pomoć da ga razumije, osobito ako se radi o propisu koji uređuje profesionalnu djelatnost tog pojedinca.

Načelo legitimiteta znači da je dopušteno ono ograničenje slobode izražavanja koje služi zaštiti legitimnih ciljeva, koji su kao takvi definirani ustavom i/ili međunarodnim konvencijama. Ustav RH tako propisuje da je pojedina ljudska prava i slobode, uključujući slobodu izražavanja, dopušteno ograničiti radi zaštite slobode i prava drugih ljudi, pravnog poretka, javnog morala i zdravlja. Europska konvencija legitimnim ciljevima ograničenja definira državnu sigurnost, teritorijalnu cjelovitost, javni red i mir, sprječavanje nereda ili zločina, zaštitu zdravlja, zaštitu morala, zaštitu ugleda i prava drugih, sprječavanje odavanja povjerljivih informacija, te očuvanje autoriteta i nepristranosti sudbene vlasti.

Test nužnosti u demokratskom društvu zahtjeva da sud pred kojim se nađe 'zahtjev' za ograničenje nečije slobode izražavanja utvrdi da li je ograničenje slobode izražavanja prijeko društveno potrebno i da li je ono razmjerno legitimnom cilju, te da za to ograničenje navede relevantne i dostatne razloge. Ograničenje prava na slobodu izražavanja mora se razmotriti u kontekstu slučaja u cjelini, uključujući sadržaj izjava i kontekst u kojem su one dane.

Ako utvrdi da je ograničenje slobode izražavanja bilo nužno radi zaštite legitimnog cilja, sud ocjenjuje razmjernost između štete koja se nanosi slobodi izražavanja i koristi koja se donosi zaštiti legitimnog cilja. Pritom je važno pravilno razlikovati činjenične tvrdnje od vrijednosnih sudova. Činjenične tvrdnje podliježu dokazu istinitosti, za razliku od vrijednosnih sudova, koji ne podliježu dokazu istinitosti. Ipak, za pravilnu primjenu testa razmjernost važna je okolnost da li sporni vrijednosni sud počiva na dostatnoj činjeničnoj osnovi ili se pak zbog izostanka valjane činjenične osnove može smatrati ishitrenim, pretjeranim, neosnovanim.

Osobito je važno da li je sporna informacija dana u kontekstu političke debate o temi od javnog interesa, jer su granice slobode izražavanja najšire za tu vrstu govora. Također je važno da li se sporna informacija odnosi na javne ili privatne osobe, jer su granice dopuštene kritike znatno šire kad se radi o javnim osobama. To pravilo vrijede i za teme privatnog života, jer javnost ima pravo znati pojedinosti iz privatnog života javnih osoba ako su one u vezi s javnom djelatnošću i javnim životom tih osoba.

Sloboda izražavanja najčešće je u sukobu s pravom na zaštitu privatnosti, ugleda i časti. Utvrđujući pravilnu ravnotežu između tih sukobljenih ljudskih prava sud vodi računa o svim okolnostima konkretnog slučaja, a osobito (I) doprinosu raspravi u javnom interesu; (II) u kojoj mjeri je osoba u pitanju poznata javnosti i kakav je sadržaj danih izjava; (III) prethodnom ponašanju osobe na koju

se izjava odnosi; (iv) metodama prikupljanja informacija i njihovoj provjerljivosti; (v) sadržaju, formi i posljedicama objavljene informacije; (vi) ozbiljnosti dosuđene sankcije i obeshrabrujućim učincima (tzv. chilling effect).

GOVOR MRŽNJE

Brojne su definicije govora mržnje, a izdvajam onu iz Preporuke Ministarskog odbora Vijeća Europa: 'Govor mržnje podrazumijeva sve oblike izražavanja kojima se šire, raspiruju, potiču ili opravdavaju rasna mržnja, ksenofobija, antisemitizam ili drugi oblici mržnje temeljeni na netoleranciji, uključujući tu i netoleranciju izraženu u obliku agresivnog nacionalizma i etnocentrizma, te diskriminacija i neprijateljstvo prema manjinama, migrantima i osobama imigrantskog porijekla.'

Svim definicijama govora mržnja zajedničke su sljedeće dvije karakteristike

- **sadržaj**

izražavanje određenih mrzilačkih i uvredljivih sadržaja/poruka, kojima se izražava, zagovara ili potiče mržnja, diskriminacija ili nasilje, ili koji izruguju, omalovažavaju, ponižavaju, dehumaniziraju ili obezvređuju

- **o kome**

mrzilački govor mora biti usmjeren protiv određenih ciljanih društvenih skupina i njihovih pripadnika koji se mogu identificirati po određenim zajedničkim objektivnim značajkama kao što su rasa, boja kože, nacionalno ili etničko podrijetlo, vjera, spol, seksualna orijentacija i slično.

Svrha je govora mržnje dvojaka:

- poniziti, difimirati, zastrašiti, diskriminirati, ušutkati, izolirati, napasti određenu ciljanu sku-

- pinu i njene pripadnike,
- homogenizirati i mobilizirati određene mrzilačke skupine koje zastupaju takve ideje i pridobiti za njih nove sljedbenike.

Učinci govora mržnje su iznimno štetni, a mogu biti pogubni za pojedince i društvo u cjelini

1. izazivanje emocionalnog stresa, osjećaja poniženja i gubitka ljudskog dostojanstva žrtve (što može ostaviti i trajne psihološke posljedice na duševno zdravlje pojedinaca neposredno izloženih govoru mržnje ili očevidaca, posebice djece),
2. održavanje i daljnje perpetuiranje stanja/odnosa subordinacije i društvene i političke nejednakosti (žrtve govora mržnje u pravilu su u povijesti potlačene, marginalizirane i diskriminirane društvene skupine — crnci, Indijanci, Židovi, pripadnici manjinskih naroda i vjera, imigranti, osobe bez državljanstva, žene, homoseksualci, osobe s posebnim potrebama, ovisno o konkretnim društvima o kojima je riječ i njihovim povijesnim, socijalnim, demografskim, političkim i kulturološkim specifičnostima),
3. ušutkavanje žrtava na način da ih se zastrašivanjem i prijetnjama zapravo onemogućava u odgovaranju, što ima porazne posljedice za kvalitetu ukupnog javnog diskursa,
4. 'zasigurno najveća opasnost koja prijeti od govora mržnje jest da on može imati učinke koji nadmašuju njegove neposredne ciljeve i kreirati kulturu mržnje, kulturu koja u mnogo širim

- razmjerima čini mržnju prihvatljivom, pa čak i vrijednom poštovanja' (Ursula Owen),
5. mogućnost poticanja na fizičko nasilje, pojedinačno ili masovno (naročito je pogibeljan masovnim medijima posredovan govor mržnje s pozicije vlasti ili koji uživa izričito ili prešutno odobravanje vlasti, jer tada on postaje borbeni poklič mase i i u pravilu prethodi najstrašnijim masovnim zločinima, poput genocida, holokausta ili etničkog čišćenja) u pravilu prethodi najstrašnijim masovnim zločinima, poput genocida, holokausta ili etničkog čišćenja).

Primjeri

- Međunarodni sud za ratne zločine u Ruandi — osuđujuća presuda novinaru Georgesu Omaru Ruggiu za poticanje na genocid i zločine protiv čovječnosti
- Međunarodni sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji — osuđujuća presuda Vojislavu Šešelju za zločine protiv čovječnosti

Brojni su međunarodni propisi o govoru mržnje, inter alia

- UN Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (1965.)

'Države članice osuđuju svaku propagandu i sve organizacije koje se rukovode idejama ili teorijama zasnovanima na superiornosti neke rase ili grupe osoba određene boje ili određenog etničkog porijekla ili koje žele opravdati ili podržati svaki oblik rasne mržnje ili diskriminacije; one se obavezuju usvojiti bez odgode pozitivne mjere koje imaju svrhu ukinuti svako poticanje na takvu diskriminaciju, ili na svako djelo

diskriminacije, i, u tu svrhu, vodeći računa o principima navedenima u Općoj deklaraciji o pravima čovjeka i o pravima koja su izričito navedena u članku 5. ove konvencije, one se naročito obavezuju: (a) utvrditi kao krivično djelo svako širenje ideja zasnovanih na superiornosti ili rasnoj mržnji, svako podsticanje na rasnu diskriminaciju, kao i sva djela nasilja, ili izazivanja na takva nasilja, uperenih protiv svake rase ili svake grupe osoba druge boje ili drugog etničkog porijekla, kao i pružanje pomoći rasističkim aktivnostima, podrazumijevajući tu i njihovo financiranje; (b) izjaviti da su nezakonite i zabraniti organizacije, kao i aktivnosti organizirane propogande i svaki drugi tip propagandne aktivnosti koji potiču na rasnu diskriminaciju i koji je pomažu, kao i da izjave da je učešće u tim organizacijama ili u njenim aktivnostima zakonom kažnjivo djelo; (c) ne dopustiti javnim vlastima, ni javnim nacionalnim ili lokalnim ustanovama, da potiču na rasnu diskriminaciju ili da je pomažu (čl.4.).

- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.)

obvezuje države potpisnice da zakonom zabrane 'svaku propagandu za rat', te 'svako pozivanje na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju koje predstavlja poticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje'

- EKLJP

jamči uživanje prava i sloboda priznatih Konvencijom bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili drugi status (čl.14.)

- Protokol 12

Uživanje bilo kojeg prava utvrđenog zakonom bit će zajamčeno bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja, jezik, religija, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, veza s nacionalnom manjinom, vlasništvo, rođenje ili drugi status.

- Preporuka Ministarskog odbora Vijeća Europe o 'govoru mržnje' No. R (97) 20

preporučuje se državama članicama da u okviru sveobuhvatnog pristupa govoru mržnje 'utvrde i održavaju cjeloviti pravni okvir koji se sastoji od građanskih, kaznenih i upravnih zakonskih odredbi o govoru mržnje'

Govor mržnje sankcioniran je i hrvatskim propisima, a kao kazneno djelo definirani su samo najteži oblici govora mržnje kojima se javno poziva ili potiče na nasilje ili mržnju prema pojedincima ili skupini ljudi na nekoj od rasističkih, diskriminatornih osnova.

U kontekstu hrvatskih propisa važno je analizirati

- Ustav RH, čl.39.

Zabranjeno je i kažnjivo svako pozivanje ili poticanje na rat ili uporabu nasilja, na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju ili bilo koji oblik nesnošljivosti.

- Kazneni zakon, članak 325.

(1)Tko putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način javno potiče ili javnosti učini dostupnim letke, slike ili druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema skupini ljudi ili pripadniku skupine zbog njihove rasne, vjerske, nacionalne ili etničke pripadnosti, podrijetla, boje kože, spola, spolnog opredjeljenja, rodnog identiteta, invaliditeta ili kakvih drugih osobina, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

(2)Tko organizira ili vodi grupu od tri ili više osoba radi počinjenja djela iz st.1. ovoga članka, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(3)Tko sudjeluje u udruženju iz st.2. ovoga članka kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.

(4)Kaznom iz st.1. ovoga članka kaznit će se tko javno odo-

brava, poriče ili znatno umanjuje kazneno djelo genocida, zločina agresije, zločina protiv čovječnosti ili ratnog zločina, usmjereno prema skupini ljudi ili pripadniku skupine zbog njihove rasne, vjerske, nacionalne ili etničke pripadnosti, podrijetla ili boje kože, na način koji je prikladan potaknuti nasilje ili mržnju protiv takve skupine ili pripadnika te skupine. (5) Za pokušaj kaznenog djela iz st.1. i 4. ovoga članka počinitelj će se kazniti.

- **Zakon o suzbijanju diskriminacije**

Članak 1.

(1) Ovim se Zakonom osigurava zaštita i promicanje jednakosti kao najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, stvaraju se pretpostavke za ostvarivanje jednakih mogućnosti i uređuje zaštita od diskriminacije na osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodACnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije.

(2) Diskriminacijom u smislu ovoga Zakona smatra se stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe po osnovi iz stavka 1. ovoga članka, kao i osobe povezane s njom rodbinskim ili drugim vezama.

(3) Diskriminacijom se smatra i stavljanje neke osobe u nepovoljniji položaj na temelju pogrešne predodžbe o postojanju osnove za diskriminaciju iz stavka 1. ovoga članka. Članak 3.

(1) Uznemiravanje je svako neželjeno ponašanje uzrokovano nekim od osnova iz članka 1. stavka 1. ovoga Zakona koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobe, a koje uzrokuje strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

- **Zakon o spriječavanju nereda na športskim natjecanjima**

Čl.4.st.1.al.5. i 7.

Protupravnim ponašanjem u smislu ovoga Zakona smatra se: - pokušaj unošenja, unošenje i isticanje transparenta, zastave ili druge stvari s tekstom, slikom, znakom ili drugim obilježjem kojima se iskazuje ili potiče mržnja ili nasilje na

temelju rasne, nacionalne, regionalne ili vjerske pripadnosti, — pjevanje pjesama ili dobacivanje poruka čiji sadržaj iskazuje ili potiče mržnju ili nasilje na temelju rasne, nacionalne, regionalne ili vjerske pripadnosti.

1. prekršaj, novčana kazna od 2.000 do 15.000 kn ili kazna zatvora do 30 dana
2. prekršaj, novčana kazna od 5.000 do 25.000 kn ili kazna zatvora od najmanje 30 i najdulje 60 dana

- **Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira**

Čl.5.st.1.

Tko na javnom mjestu izvođenjem, reproduciranjem pjesama, skladbi i tekstova ili nošenjem ili isticanjem simbola, tekstova, slika, crteža remeti javni red i mir kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od 300,00 do 4000,00 eura ili kaznom zatvora do 30 dana.

Analizirati pojedine

- presude: Mamić, Šimunić, Perković Thompson
- odluke VEM-a: Bujanec, Jurič
- presude ESLJP: Jersield v. Denmark, Vejdeland and Others v. Sweden

Treba li ograničavati govor mržnje?

DA

Riječi se mogu preobraziti u metke, govor mržnje može ubiti ili osakatiti, kao što to može i cenzura. Kao strastveni protivnici cenzure i zagovornici slobode govora, moramo se ipak zapitati: postoji li trenutak kad kvantitativne posljedice govora mržnje kvalitativno mijenjaju argumentaciju o tome kako bi se prema njemu morali odnositi. I ne bi li trebalo praviti razliku između riječi onih čiji je govor mržnje pitanje uvjerenja, ma kako

ignorantsko ono bilo, i govora mržnje kao pro-pagande, tj. kalkulirane i sustavne upotrebe laži da bi se sijali strah, mržnja i nasilje u populaciji u cjelini?

Ursula Owen
Hate Speech — The speech that kills

NE

Uvjeravaju nas da zakoni o zabrani mržnje (hate laws) služe zaštiti društvenoga mira. Ali, zar povijest nije dokazala da su sloboda govora, sloboda religije i sloboda pojedinca općenito, najdjelotvorniji društveni mehanizmi ikada otkriveni za promociju tolerancije i mira? S druge strane, cenzura je jedan od najsigurnijih putova ka viktimizaciji, političkim sukobima, netoleranciji i nasilju.

Pierre Lemieux

